

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૧૩૦/૨૦૨૦

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ હેમંત એમ. પ્રચ્છક

=====

રિપોર્ટિંગ માટે માન્ય	હા	ના

=====

કાળુભાઈ ધુળાભાઈ બામણીયા ... અરજદાર(રો)

વિરુદ્ધ

નાયબ કાર્યપાલક ઈજનેર અને અન્ય ... સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(રો) નં. ૧ તરફે શ્રી દીપક આર. દવે (૧૨૩૨)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧, ૨ તરફે સુશ્રી સ્વીટી સામરા, એ.જી.પી.

=====

કોરમ: માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ હેમંત એમ. પ્રચ્છક

તારીખ : ૦૪/૧૨/૨૦૨૫

મૌખિક ચુકાદો

૧ . હાલની અરજી અરજદાર કામદાર દ્વારા લેબર કોર્ટ, ગોધરા દ્વારા રેફરન્સ (ટી) નં. ૩૩૮/૧૯૯૯ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૧૮.૦૫.૨૦૧૮ ના રોજના વાદગ્રસ્ત એવોર્ડ વિરુદ્ધ ઇન્ડસ્ટ્રિયલ ડિસ્પ્યુટ્સ એક્ટ, ૧૯૪૭ ની જોગવાઈઓ સાથે વંચાણે લેતાં ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪, ૨૧, ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ નીચે જણાવેલ રાહત/રાહતો સાથે દાખલ કરવામાં આવી છે:-

“(એ) અરજદારના રેફરન્સને સંપૂર્ણપણે મંજૂર ન કરવા સંબંધે લેબર કોર્ટ, ગોધરા દ્વારા રેફરન્સ (ટી) નં. ૩૩૮/૧૯૯૯ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૧૮.૦૫.૨૦૧૮ ના રોજના વાદગ્રસ્ત એવોર્ડને કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવા માટે સરશિયોરારીની રિટ અને/અથવા સરશિયોરારીના સ્વરૂપની રિટ અને/અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ, હુકમ અથવા નિર્દેશ જારી કરવા અને વધુમાં સામાવાળાઓને અરજદારને સેવાની સાતત્યતા સાથે નોકરીમાં પુનઃસ્થાપિત કરવા અને તેમની નિવૃત્તિની તારીખ સુધી અરજદારને પૂરેપૂરો પાછલો પગાર તથા તમામ આનુષંગિક લાભો ચૂકવવા તથા નિવૃત્તિની તારીખ પછી, અરજદારની સેવાને સતત ગણીને પેન્શન, ગ્રેયુઇટી,

રજાનું રોકડમાં રૂપાંતરણ અને અન્ય નિવૃત્તિ લાભો સહિતના
તમામ નિવૃત્તિ લાભો મેળવવા માટે અરજદારને હકદાર ઠરાવવા
સામાવાળાઓને નિર્દેશ આપવા મહેરબાની કરશો;

(બી) આ અરજી દાખલ થવા, તેની સુનાવણી અને આખરી
નિકાલ પેઝિંગ હોય તે દરમિયાન, અરજદાર વ્યવિવૃત્તિની વચે
પહોંચી ગયા હોવાથી, સામાવાળાઓને અરજદારને પેન્શનરી
લાભો પ્રદાન કરવાનો નિર્દેશ આપવા આ માનનીય અદાલત
મહેરબાની કરશો.

(સી) ન્યાયના હિતમાં, આ માનનીય અદાલતને જે યોગ્ય
જણાય તેવી અન્ય અને વધુ રાહત અથવા રાહતો મંજૂર કરવા
મહેરબાની કરશો.”

૨ .અરજદાર તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી દીપક આર. દવે અને સામાવાળા તરફે
વિદ્વાન સહાયક સરકારી વકીલ સુશ્રી સામરાને સાંભળ્યા.

૩ .અરજદાર તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી દીપક આર. દવે રજૂઆત કરે છે કે,
સામાવાળા નિયોજક દ્વારા જેમની સેવા સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી તેવા
સમાન સ્થિતિ ધરાવતા કામદારોના કિસ્સામાં, ... માં ફરજ બજાવતા હતા,
૧૪.૨.૨૦૨૦/૨૦.૧.૨૦૨૦ ના રોજ સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં.
૨૨૩૬૨/૨૦૧૮ અને સંલગ્ન અરજીઓ મંજૂર કરી હતી અને સંબંધિત
કામદારોને લાભો પ્રદાન કર્યા હતા. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે તે

જ વિભાગના તે જ નહેર વિભાગ ખાતેના આવા જ કેસોમાં સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૨૨૦૫/૨૦૨૩ માં, આ અદાલતે ઉચ્ચક વળતરના એવોર્ડમાં ફેરફાર કરતી વખતે કર્મચારી વચનિવૃત્તિની વચે પહોંચ્યા ત્યાં સુધી તેમની સેવાને સતત ગણવાની રાહત આપી હતી. અરજદાર તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી દવેએ એવી રજૂઆત કરી છે કે જોકે લેબર કોર્ટે એવું અવલોકન કર્યું છે કે સામાવાળાએ કોઈ દસ્તાવેજો રજૂ કર્યા નથી, તેમ છતાં લેબર કોર્ટે આ હકીકત ધ્યાને લીધી નથી અને તેથી, વાદગ્રસ્ત એવોર્ડ પસાર કરતી વખતે લેબર કોર્ટે ગંભીર ભૂલ કરી છે અને તેથી, લેબર કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત એવોર્ડ ભૂલભરેલો, અન્યાયી, ગેરકાયદેસર છે. અરજદાર તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી દવેએ એવી રજૂઆત કરી છે કે લેબર કોર્ટે અવલોકન કર્યું છે કે તમામ મુદ્દાઓ અરજદાર દ્વારા મહત્વના અને સચોટ પુરાવાઓ દ્વારા સાબિત કરવામાં આવ્યા છે, તેમ છતાં માત્ર એવી અટકળો અને અનુમાનો પર કે અરજદાર વચનિવૃત્તિની વચે પહોંચી ગયા છે, લેબર કોર્ટે રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦/- ની રકમનું ઉચ્ચક વળતર મંજૂર કર્યું છે જે કાયદાની દ્રષ્ટિએ અયોગ્ય છે અને સ્થપાયેલા કાનૂની સિદ્ધાંત સાથે સુસંગત નથી.

૩.૧ .અરજદાર તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી દવેએ, પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં, સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૨૨૩૬૨/૨૦૧૯ અને સંલગ્ન અરજીઓ, સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૪૧૯૮/૨૦૨૨ સાથે સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૪૧૬૮/૨૦૨૨ માં આ અદાલતની

સમક્ષ પીઠના નિર્ણયો તથા લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૩૮૯/૨૦૨૪ માં આ અદાલતની માનનીય ખંડપીઠ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમ પર આધાર રાખ્યો અને તેનો સંદર્ભ આપ્યો તથા લેબર કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત એવોર્ડમાં ફેરફાર કરવા ભારપૂર્વક વિનંતી કરી.

૩.૨ .અરજદાર તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી દવેએ એવી રજૂઆત કરી છે કે સંબંધિત કામદારની તરફેણમાં વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ સામે રાજ્ય દ્વારા લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૩૮૯/૨૦૨૪ દાખલ કરીને ખંડપીઠ સમક્ષ અપીલ કરવામાં આવી હતી અને માનનીય ખંડપીઠે તારીખ ૭.૮.૨૦૨૪ ના રોજના હુકમથી સદર હુકમ બહાલ રાખ્યો હતો અને રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૩૮૯/૨૦૨૪ નામંજૂર કરી હતી અને તેથી, હાલની અરજીમાં પણ તેવો જ હુકમ પસાર કરવામાં આવે.

૪ .તેનાથી વિપરીત, સામાવાળા તરફે વિદ્વાન સહાયક સરકારી વકીલ સુશ્રી સામરાએ હાલની અરજીનો સખત વિરોધ અને વાંધો ઉઠાવ્યો હતો અને એવી રજૂઆત કરી હતી કે અરજદાર કામદાર પોતે સદર નહેરમાં કામ કર્યું હોવાનું સાબિત કરી શક્યા નથી અને અરજદાર દ્વારા કોઈ દસ્તાવેજી પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા અને તેથી, લેબર કોર્ટ યોગ્ય રીતે વાદગ્રસ્ત હુકમ પસાર કર્યો છે અને પુનઃસ્થાપના તથા અન્ય લાભોના બદલામાં રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦/- ની રકમનું ઉચ્ચક વળતર મંજૂર કર્યું છે, જે

હાલના કેસની હકીકતો સાથે સુસંગત છે અને સ્થપાયેલા કાનૂની સિદ્ધાંત સાથે સુસંગત છે અને તેથી, હાલની અરજીમાં કોઈ દખલગીરી કરવાની જરૂર નથી.

૪.૧ .ઉપરોક્ત રજૂઆતોને ધ્યાને લેતાં, સામાવાળા તરફે વિદ્વાન સહાયક સરકારી વકીલ સુશ્રી સામરા અદાલત સમક્ષ ભારપૂર્વક વિનંતી કરે છે કે હાલની અરજી ગ્રાહ્ય રાખવી જોઈએ નહીં અને તેને નામંજૂર કરવી જોઈએ અને લેબર કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત હુકમ બહાલ રાખવો જોઈએ, કારણ કે લેબર કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત હુકમ સ્થપાયેલા કાનૂની સિદ્ધાંત સાથે સુસંગત છે અને તે સંબંધિત પાસાંઓ/હકીકતો અને દસ્તાવેજ પુરાવાઓને ધ્યાનમાં લીધા પછી પસાર કરવામાં આવ્યો છે.

૫ .મેં રેકર્ડ પર મૂકવામાં આવેલા મહત્વના અને સંબંધિત દસ્તાવેજો ધ્યાને લીધા છે. મેં અરજીના રેકર્ડ તેમજ લેબર કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત એવોર્ડ અને અરજી સાથે જોડેલા સંબંધિત કાગળોનું પણ અવલોકન કર્યું છે.

૬ .એવું જણાય છે કે હાલની અરજીમાં સમાવિષ્ટ મુદ્દો આ અદાલતની બે અલગ અલગ સમક્ષ પીઠો દ્વારા અગાઉથી જ નક્કી કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં તે જ કચેરીમાં અને તે જ સ્થળે કામ કરતા સમાન સ્થિતિ ધરાવતા કામદારોની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી અને કામદારોએ સદર

સેવા સમાપ્તિના હુકમને લેબર કોર્ટ સમક્ષ પડકાર્યો હતો અને લેબર કોર્ટે પુનઃસ્થાપનાનો હુકમ નકારીને ઉચ્ચક વળતર મંજૂર કર્યું હતું. સંબંધિત કામદારો દ્વારા સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૨૨૩૬૨/૨૦૧૮ અને સંલગ્ન અરજી દાખલ કરીને આ અદાલત સમક્ષ સદર હુકમને પડકારવામાં આવ્યો હતો, જેમાં પક્ષકારોને સાંભળ્યા પછી, આ અદાલતની સમક્ષ પીઠે તારીખ ૧૪.૨.૨૦૨૦/૨૦.૧.૨૦૨૦ નો હુકમ પસાર કર્યો હતો અને અરજીઓના જૂથને મંજૂર કર્યું હતું. સદર નિર્ણયમાં આ અદાલતની સમક્ષ પીઠે પેરાગ્રાફ નં. ૮, ૧૦ અને ૧૧ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:-

“૮. જ્યાં સુધી રાજ્યની અરજીઓનો સંબંધ છે, આ અદાલત નોંધે છે કે સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૧૪૦૮૬/૨૦૧૮ અને સંલગ્ન બાબતોમાં, તારીખ ૨૨.૧૦.૨૦૧૮ ના રોજ, આ અદાલતે પક્ષકારોના સામસામેના વલણની વિગતવાર વિચારણા કરી હતી અને સરકાર વિરુદ્ધ ઠરાવ્યું હતું. લાભદાયી રીતે, કારણો સહિતની વિગતો નીચે મુજબ અહીં પુનઃ રજૂ કરવામાં આવે છે:-

“૬.૧. વિદ્વાન એ.જી.પી. એ આ અદાલત સમક્ષ ઉત્સાહપૂર્વક એવી દલીલ કરી છે કે અગાઉ દર્શાવ્યા મુજબ પણ અરજદાર એક ઉદ્યોગ નથી અને તદુપરાંત, લેબર કોર્ટે એ હકીકતની અવગણના કરી છે કે કોઈપણ સામાવાળાએ ૨૪૦ દિવસ પૂર્ણ કર્યા નથી. તે મહત્વના પાસાને નજરઅંદાજ કરીને અદાલતે ચુકાદો અને એવોર્ડ પસાર કર્યો છે. તેમણે વધુમાં ભારપૂર્વક

જાણાવ્યું કે ૨૪૦ દિવસ પૂર્ણ કર્યાનો દાવો સાબિત કરવાની
અને ત્યારબાદ તેઓ જે અન્ય હકીકતલક્ષી વિગતો રજૂ કરી
રહ્યા છે તે સાબિત કરવાની પ્રાથમિક જવાબદારી સામાવાળા
પર હતી. તેમણે અદાલતને ભારપૂર્વક વિનંતી કરી કે આ એવી
બાબતો છે કે જેને મંજૂર કરવી યોગ્ય છે કારણ કે લેબર કોર્ટ
દ્વારા સંપૂર્ણપણે ખોટો, ભૂલભરેલો અને ટકી ન શકે તેવો
અભિગમ અપનાવવામાં આવ્યો છે. વિદ્વાન એ.જી.પી. એ એવી
રજૂઆત કરી હતી કે અગાઉના રેકૉર્ડ્સો ચોક્કસપણે
કાર્યવાહીના અભાવે નકારવામાં આવ્યા હતા અને ગુણદોષના
આધારે નહીં.

૬.૨. તેનાથી વિપરીત, સામાવાળા નં. ૧ તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ
શ્રી દવેએ આ અદાલત સમક્ષ ઉત્સાહપૂર્વક અને ભારપૂર્વક દલીલ કરી છે કે આ
અદાલતે સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૫૨૧/૨૦૧૮ અને સંલગ્ન
બાબતોમાં માત્ર એ જ મુદ્દો નક્કી કર્યો નથી કે જે હાલની અરજીઓમાં ઉપસ્થિત
કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ સર્વોચ્ચ અદાલતે પણ દેસ રાજ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ
ના કેસમાં આઈ.ડી. એક્ટ ની કલમ ૨(જે) હેઠળ સરકાર એક ઉદ્યોગ હોવાના
પાસાનો આખરી નિર્ણય કર્યો છે. તેમણે વધુમાં એવી રજૂઆત કરી છે કે માત્ર
૨૪૦ દિવસ પૂરા કરવાનો જ નહીં, પરંતુ કલમ ૨૫ (જી) અને (એચ) ના
ઉદ્દેશ્યને પણ અદાલતે ધ્યાને લેવાની જરૂર રહેશે. તેમણે ઝોનલ મેનેજર સ્ટેટ
બેંક ઓફ ઇન્ડિયા વિ. મોદી રાજેશકુમાર શાંતિલાલ ના કેસમાં આ અદાલતના

નિર્ણય પર ખૂબ આધાર રાખ્યો હતો.

૭ . આમ બંને પક્ષોને સાંભળ્યા પછી અને જેના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તેવા વિવિધ નિર્ણયો ધ્યાને લીધા પછી, પ્રથમ તો આ અદાલત સમક્ષ ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલ મુદ્દો એ છે કે આઈ.ડી. એક્ટ ની કલમ ૨(જે) ની જોગવાઈઓ મુજબ અરજદાર એક ઉદ્યોગ છે. ૧૯૮૮ (૨) એસ.સી.સી. ૫૩૭ માં રિપોર્ટ થયેલ દેસ રાજ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ ના કેસમાં છેક વર્ષ ૧૯૮૮ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે વિચારણા કરી છે કે સરકારનો સિંચાઈ વિભાગ એક ઉદ્યોગ છે કારણ કે જ્યારે તેના મુખ્ય કાર્યને પ્રભાવક સ્વરૂપ કસોટી (ડોમિનન્ટ નેચર ટેસ્ટ) ને આધીન કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે સ્પષ્ટપણે ઉદ્યોગના દાયરામાં આવે છે. અદાલતે વધુમાં ઠરાવ્યું હતું કે સુપ્રીમ કોર્ટના અભિપ્રાયને ધ્યાનમાં રાખીને, યોગ્ય સુધારા દ્વારા સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરવી જોઈએ તેવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું. અપીલકર્તા પી.ડબલ્યુ.ડી. ડ્રેનેજ ડિવિઝનમાં ટી.મેટ હતા. જ્યારે તેમની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં આવી, ત્યારે તેમણે લેબર કોર્ટ સમક્ષ તે સમાપ્તિને પડકારી અને બાકીની અપીલમાં અપીલકર્તા હરિયાણા રાજ્યના સિંચાઈ વિભાગ હેઠળના મિકેનિકલ ડિવિઝનમાં ઓપરેટર હતા, જેમની સેવાઓ સમાપ્ત થતાં આવા હુકમની કાયદેસરતા સામે વિવાદ ઉપસ્થિત કર્યો હતો. દરેક કેસમાં સરકારી સત્તાવાળાઓ દ્વારા એવી દલીલ સાથે પડકાર ફેંકવામાં આવ્યો હતો કે અરજી ચલાવવાપાત્ર નથી, એવા આધારે કે નિયોજક એક ઉદ્યોગ ન હતો અને સદર અધિનિયમ લાગુ પડતો ન હતો.

આ વાંધો લેબર કોર્ટ દ્વારા માન્ય રાખવામાં આવ્યો હતો અને તેણે કર્મચારીઓને રાહત આપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. જ્યારે સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ તેને પડકારવામાં આવ્યો, ત્યારે અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:-

“જ. હવે સદર અધિનિયમની કલમ ૨ માં આવતી 'ઉદ્યોગ' ની વ્યાખ્યા જોવાની રહે છે. સદર અધિનિયમ કલમ ૨(જે) માં 'ઉદ્યોગ' નો અર્થ નીચે મુજબ દર્શાવે છે:

"નિયોજકોનો કોઈપણ વ્યવસાય, વેપાર, ઉપક્રમ, ઉત્પાદન અથવા વ્યવસાય-રોજગાર અને તેમાં કામદારોની કોઈપણ વ્યવસાય-સેવા, રોજગાર, હસ્તકળા, અથવા ઔદ્યોગિક વ્યવસાય કે કામધંધાનો સમાવેશ થાય છે." સુધારા અધિનિયમ (૧૯૮૨ નો ૪૬) ની કલમ ૨(સી) દ્વારા આ વ્યાખ્યામાં સુધારો કરવામાં આવ્યો છે પરંતુ આ સુધારો હજુ અમલમાં લાવવામાં આવ્યો નથી. "ઉદ્યોગ" ની સુધારેલી વ્યાખ્યા નીચે મુજબ છે:

"ઉદ્યોગ એટલે માનવ જરૂરિયાતો અથવા ઈચ્છાઓ (કે જે જરૂરિયાતો અથવા ઈચ્છાઓ માત્ર આધ્યાત્મિક અથવા ધાર્મિક સ્વરૂપની ન હોય) ને સંતોષવાના હેતુથી માલસામાન અથવા સેવાઓના ઉત્પાદન, પુરવઠા અથવા વિતરણ માટે નિયોજક અને તેના કામદારો વચ્ચેના સહયોગ દ્વારા ચલાવવામાં આવતી કોઈપણ વ્યવસ્થિત પ્રવૃત્તિ (પછી ભલેને આવા કામદારો આવા

નિયોજક દ્વારા સીધા અથવા કોન્ટ્રાક્ટર સહિતની કોઈપણ
એજન્સી દ્વારા કે તેના મારફતે કામે રાખવામાં આવ્યા હોય),
પછી ભલેને,-

(૧) આવી પ્રવૃત્તિ ચલાવવાના હેતુ માટે કોઈ મૂડીનું રોકાણ કરવામાં
આવ્યું હોય કે નહીં; અથવા

(૨) આવી પ્રવૃત્તિ કોઈ લાભ અથવા નફો કરવાના હેતુથી
ચલાવવામાં આવતી હોય કે નહીં, અને તેમાં સમાવેશ થાય છે-

(એ) ડૉક વર્ક્સ (રેગ્યુલેશન ઓફ એમ્પ્લોયમેન્ટ) એક્ટ, ૧૯૪૮
ની કલમ પાંચ હેઠળ સ્થપાયેલ ડૉક લેબર બોર્ડની કોઈપણ
પ્રવૃત્તિ;

(બી) કોઈ સંસ્થા દ્વારા ચલાવવામાં આવતી વેચાણ અથવા
વ્યવસાય અથવા બંનેના સંવર્ધન (પ્રમોશન) ને લગતી
કોઈપણ પ્રવૃત્તિ, પરંતુ તેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થતો નથી-

(૧) કોઈપણ કૃષિ કામગીરી સિવાય કે જ્યાં આવી કૃષિ
કામગીરી અન્ય કોઈપણ પ્રવૃત્તિ સાથે સંકલિત રીતે
ચલાવવામાં આવતી હોય (આ ખંડની અગાઉની જોગવાઈઓમાં
ઉલ્લેખિત કોઈપણ પ્રવૃત્તિ હોવાને કારણે) અને આવી અન્ય
પ્રવૃત્તિ મુખ્ય પ્રવૃત્તિ હોય, સ્પષ્ટીકરણ:- આ પેટા-ખંડના હેતુઓ

માટે, પ્લાન્ટેશન્સ લેબર એક્ટ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૨ ના ખંડ
(એફ) માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ પ્લાન્ટેશનમાં ચલાવવામાં
આવતી કોઈપણ પ્રવૃત્તિનો 'કૃષિ કામગીરી' માં સમાવેશ થતો
નથી; અથવા

(૨) હોસ્પિટલો અથવા દવાખાના; અથવા

(૩) શૈક્ષણિક, વૈજ્ઞાનિક, સંશોધન અથવા તાલીમ સંસ્થાઓ; અથવા

(જ) સંપૂર્ણપણે અથવા મોટાભાગે કોઈપણ સખાવતી,
સામાજિક અથવા પરોપકારી સેવામાં રોકાયેલ સંસ્થાની
માલિકીની અથવા તેના દ્વારા સંચાલિત સંસ્થાઓ; અથવા

(પ) ખાદી અથવા ગ્રામોદ્યોગ; અથવા

(ડ) સંરક્ષણ સંશોધન, અણુ ઊર્જા અને અવકાશ સાથે
સંકળાયેલા કેન્દ્ર સરકારના વિભાગો દ્વારા ચલાવવામાં આવતી
તમામ પ્રવૃત્તિઓ સહિત સરકારના સાર્વભૌમ કાર્યો સાથે
સંબંધિત સરકારની કોઈપણ પ્રવૃત્તિ; અથવા

(જ) કોઈપણ ઘરેલું સેવા; અથવા

(લ) કોઈ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના જૂથ દ્વારા વ્યવસાય
તરીકે કરવામાં આવતી કોઈપણ પ્રવૃત્તિ, જો આવા વ્યવસાયના
સંબંધમાં તે વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના જૂથ દ્વારા કામે

રાખવામાં આવેલી વ્યક્તિઓની સંખ્યા દસ કરતાં ઓછી હોય;

અથવા

(૯) સહકારી મંડળી અથવા કલબ અથવા વ્યક્તિઓના અન્ય

સમાન જૂથ દ્વારા ચલાવવામાં આવતી એક પ્રવૃત્તિ હોય તેવી

કોઈપણ પ્રવૃત્તિ, જો આવી પ્રવૃત્તિના સંબંધમાં સહકારી મંડળી,

કલબ અથવા વ્યક્તિઓના અન્ય સમાન જૂથ દ્વારા કામે

રાખવામાં આવેલી વ્યક્તિઓની સંખ્યા દસ કરતાં ઓછી હોય;"

સુધારેલી વૈધાનિક વ્યાખ્યા હજુ અમલમાં ન હોવાથી, કાયદો જાણવા માટે મૂળ વ્યાખ્યા અને અદાલતી ચુકાદાઓનો સંદર્ભ લેવો પડશે. આ ક્ષેત્ર આ અદાલતના ચુકાદાઓ દ્વારા આવરી લેવાયેલું છે અને આ પૂર્વચુકાદાઓથી આગળ જવાની જરૂર નથી. જો સિંચાઈ વિભાગને "ઉદ્યોગ" તરીકે સ્વીકારવામાં આવે, તો તેમાં કોઈ વિવાદ નથી કે દરેક અપીલકર્તા "કામદાર" બનશે અને દરેક દાવો અનુક્રમે કલમ ૨(એસ) અને (કે) માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ "ઔદ્યોગિક વિવાદ" બનશે.

૫ . ડી.એન. બેનર્જી વિ. પી.આર. મુખર્જી અને અન્ય, [૧૯૫૩]

એસ.સી.આર. ૩૦૨ માં પાંચ ન્યાયાધીશોની પીઠે ઉદ્યોગની વ્યાખ્યાના

વ્યાપ પર વિચાર કર્યો હતો. અદાલત વતી બોલતાં ચંદ્રશેખર એયર,

ન્યાયમૂર્તિએ જણાવ્યું હતું:

"તેથી કાયદાનો ઉદ્યોગ અને ઔદ્યોગિક વિવાદથી શું અર્થ થાય

છે તે નક્કી કરવું આપણા માટે અનિવાર્ય છે, જેમાં સમાજની સરળ પરિસ્થિતિમાં આ શબ્દોને અપાયેલા મૂળ અર્થને બાજુ પર રાખવો પડશે, જ્યારે કદાચ આપણી પાસે માત્ર એક જ નિયોજક હતો, જે પોતાના ઓજારો, સામગ્રી અને કુશળતાની મદદથી કોઈ ચોક્કસ વેપાર કરતો હતો અથવા કોઈ ચોક્કસ વ્યવસાય ચલાવતો હતો અને ઉત્પાદન અથવા નિર્માણની પ્રક્રિયામાં થોડા કામદારોને કામે રાખતો હતો, અને જ્યારે ઉદ્ભવતા આવા વિવાદો વ્યક્તિગત સ્તરથી આગળ વધીને કામદારો અને નિયોજકોના પરસ્પર વિરોધી સંગઠનો વચ્ચેની તીવ્ર લડાઈમાં પરિણમતા ન હતા; અને જ્યારે સમાજને અંધાધૂંધી અને મૂંઝવણમાં ધકેલી દેતી મોટા પાયે હડતાળો અને તાળાબંધીઓ વ્યવહારિક રીતે અજાણ હતી. કાયદાએ સમયની ગતિ સાથે તાલ મિલાવવો પડ્યો અને નવી પરિસ્થિતિઓ માટે જોગવાઈ કરવી પડી. સામાજિક ઉત્ક્રાંતિ એ સતત વિકાસની પ્રક્રિયા છે, અને ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રમાં લગભગ દરરોજ ઉદ્ભવતી મોટી અને મહત્વપૂર્ણ સમસ્યાઓના ઉકેલ માટે કાયદાના માધ્યમથી પર્યાપ્ત પગલાં લીધા વિના રાજ્ય સ્થિર રહી શકે નહીં .. જ્યારે આપણો અધિનિયમ પસાર કરવામાં આવ્યો, ત્યારે મજૂર વિવાદોએ પહેલેથી જ મોટું સ્વરૂપ ધારણ કરી લીધું હતું, અને ઘણા કિસ્સાઓમાં કામદારો અને

નિયોજકો વચ્ચે ઘર્ષણ થયું હતું. તેથી આપણે માની શકીએ છીએ કે આવી પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે જ આ અધિનિયમ ઘડવામાં આવ્યો હતો, અને પરિણામે આવા વિવાદોનો સંદર્ભ આપતા સદર અધિનિયમમાં વપરાયેલા શબ્દોને વ્યાજબી રીતે શક્ય તેટલો વ્યાપક અર્થ આપવો જરૂરી છે. શું ઉદ્યોગ, ઔદ્યોગિક વિવાદ અને કામદારની વ્યાખ્યાઓ વિસ્તૃત મહત્વને સમાવી લે છે કે તેને બાકાત રાખે છે? જોકે ઉદ્યોગની વ્યાખ્યામાં ઉપક્રમ શબ્દ એક તરફ વ્યવસાય અને વેપાર તથા બીજી તરફ ઉત્પાદન વચ્ચે મુકાયેલો છે, અને જોકે તેથી તેનો અર્થ માત્ર વ્યવસાય અથવા વેપાર ઉપક્રમ જ થઈ શકે, તેમ છતાં એ યાદ રાખવું જોઈએ કે જો તેમ હોત, તો વ્યવસાય કે વેપારથી અલગ આ શબ્દ વાપરવાની કોઈ જરૂર નહોતી. જ્યારે આપણે વ્યાખ્યાના પાછળના ભાગ તરફ જોઈએ છીએ જે કામદારોની વ્યવસાય-સેવા, સેવા, રોજગાર અથવા ઔદ્યોગિક વ્યવસાય કે કામધંધાનો સંદર્ભ આપે છે ત્યારે વ્યાપક અર્થ વધુ સ્પષ્ટપણે આકર્ષિત થાય છે. વ્યાખ્યાના પ્રથમ ભાગમાં ઉપક્રમ અને બીજા ભાગમાં ઔદ્યોગિક વ્યવસાય અથવા કામધંધાનો અર્થ સ્પષ્ટપણે વેપાર અથવા વ્યવસાય દ્વારા સામાન્ય રીતે જે સમજવામાં આવે છે તેના કરતાં ઘણો વધારે થાય છે. આ વ્યાખ્યાનો દેખીતો આશય તેના દાયરામાં

એ બાબતોનો સમાવેશ કરવાનો હતો કે જેને કદાચ સખત રીતે વેપાર અથવા વ્યવસાયિક સાહસ ન કહી શકાય." મુખર્જીના કેસમાં ઠરાવાયેલા સિદ્ધાંત પર સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે અને અન્ય વિ. ધી હોસ્પિટલ મઝદૂર સભા અને અન્ય, [૧૯૬૦] ૨ એસ.સી.આર. ૮૬૬ માં ત્રણ ન્યાયાધીશોની પીઠ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો અને પીઠ વતી બોલતાં ગજેન્દ્રગડકર, ન્યાયમૂર્તિએ અવલોકન કર્યું હતું: "બીજો એક મુદ્દો છે જેને નજરઅંદાજ કરી શકાય નહીં. કલમ ૨(જે) સામાન્ય રીતે તેનો અર્થ શું થાય છે તે નિર્ધારિત કરીને ઉદ્યોગની વ્યાખ્યા કરતી નથી: વ્યાખ્યાનો પ્રથમ ખંડ ઉદ્યોગનો વૈધાનિક અર્થ આપે છે અને બીજો ખંડ જાણીજોઈને ઉદ્યોગની અન્ય કેટલીક બાબતોનો સંદર્ભ આપે છે અને સમાવેશક રીતે તેને વ્યાખ્યામાં લાવે છે. તે સ્પષ્ટ છે કે સમાવેશક વ્યાખ્યામાં વપરાયેલા શબ્દો વિસ્તરણ દર્શાવે છે અને તેને કોઈપણ અર્થમાં મર્યાદિત ગણી શકાય નહીં. જ્યાં આપણે સમાવેશક વ્યાખ્યા સાથે કામ કરી રહ્યા છીએ ત્યાં વ્યાપક અર્થ દર્શાવતા શબ્દોનું સંકુચિત અર્થઘટન કરવું અયોગ્ય ગણાશે."

"આ ઉપરાંત, એ નિર્દેશ કરવો સુસંગત રહેશે કે પરંપરાગત રીતે સમજવામાં આવતા વેપાર અથવા વ્યવસાયના આવશ્યક ગુણધર્મો અથવા લક્ષણો તરીકે જે વર્ણવવામાં આવ્યા છે તેના

પર વધુ પડતો આધાર રાખી શકાય નહીં. વેપાર અને વ્યવસાય શબ્દો સાથે જોડાયેલા પરંપરાગત અર્થે ઔદ્યોગિક ન્યાયનિર્ણયના હેતુ માટે પોતાની અમુક માન્યતા ગુમાવી દીધી છે. ઔદ્યોગિક ન્યાયનિર્ણયે અનિવાર્યપણે આસપાસના સામાજિક-આર્થિક વિચારના પ્રવાહથી વાકેફ રહેવું પડશે; તેણે સ્વીકારવું પડશે કે આધુનિક કલ્યાણકારી રાજ્યમાં તંદુરસ્ત ઔદ્યોગિક સંબંધો એ સર્વોચ્ચ મહત્વની બાબત છે અને તેનું આવશ્યક કાર્ય ઔદ્યોગિક વિવાદોના ઉકેલમાં મદદ કરીને રાજ્યને સહાય કરવાનું છે કે જે વિવાદો આધુનિક ઔદ્યોગિક રાજ્યોની એક વિશિષ્ટ અને સતત ચાલતી ઘટના છે. ઔદ્યોગિક વિવાદોને ઉકેલવાના પ્રયાસમાં, ઔદ્યોગિક ન્યાયનિર્ણય સૈદ્ધાંતિક અભિગમ અપનાવતો નથી અને અપનાવવો જોઈએ નહીં. તેણે કેટલાક કાર્યકારી સિદ્ધાંતો વિકસાવવા પડશે અને સામાન્ય રીતે અમૂર્ત સામાન્યીકરણો ઘડવાનું કે અપનાવવાનું ટાળવું જોઈએ. તેમ છતાં તે નિયોજક અને કર્મચારી વચ્ચેના સંબંધો અંગેના જૂના જમાનાના ખ્યાલો અથવા લેસેઝ-ફેરના સિદ્ધાંત તરફ પાછા જઈ શકે નહીં કે જેણે તે સમયે સદર સંબંધોના નિયમન પર શાસન કર્યું હતું. એટલા માટે, અમે માનીએ છીએ કે, કલમ ૨(જે) માં વપરાયેલા વ્યાપક શબ્દોનું અર્થઘટન કરતી વખતે, વીતી ગયેલા દિવસોમાં લોકમાનસમાં

વ્યવસાય કે વેપાર સાથે સંકળાયેલા ગુણધર્મોને અયોગ્ય મહત્વ આપવું ભૂલભરેલું ગણાશે."

ત્યારબાદ પીઠે નકારાત્મક બાજુ તરફ ધ્યાન દોર્યું અને જણાવ્યું:

"કોઈપણ મુશ્કેલી વિના કલમ ૨(જે) માંથી કેટલીક પ્રવૃત્તિઓને બાકાત રાખવી શક્ય બનશે. નકારાત્મક રીતે કહીએ તો સરકારની એવી પ્રવૃત્તિઓ કે જેને યોગ્ય રીતે રાજવી અથવા સાર્વભૌમ પ્રવૃત્તિઓ તરીકે વર્ણવી શકાય તે કલમ ૨(જે) ના દાયરાની બહાર છે. આ એવા કાર્યો છે કે જે બંધારણીય સરકાર શાસન માટે કરી શકે છે અને કરવા જ જોઈએ અને જે કોઈ ખાનગી નાગરિક કરી શકતો નથી. આ સ્થિતિ વિવાદમાં નથી. જોકે, અપીલકર્તા દ્વારા એવું સૂચવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે કે બંધારણના ભાગ ૪ માં દર્શાવવામાં આવેલા માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને અને દેશ સમક્ષ મૂકવામાં આવેલા કલ્યાણકારી રાજ્યના આદર્શને ધ્યાનમાં રાખીને, રાજ્ય તેમજ કેન્દ્ર બંને સ્તરે સરકારો ઘણી કલ્યાણકારી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરે છે; અને દલીલ એવી છે કે સરકારી અથવા રાજવી પ્રવૃત્તિઓનું ક્ષેત્ર કે જેને કલમ ૨(જે) ના અમલમાંથી બાકાત રાખવામાં આવ્યું છે તેને સરકારો દ્વારા તેમની કલ્યાણકારી નીતિઓના અનુસંધાનમાં હાથ ધરવામાં આવેલી અન્ય પ્રવૃત્તિઓને આવરી

લેવા માટે વિસ્તૃત કરવું જોઈએ. અમારા મતે, આ દલીલ સ્વીકારી શકાય નહીં. જે પ્રવૃત્તિઓ કલમ ૨(જે) હેઠળ આવતી નથી અને જેને સરકારી અથવા રાજવી કે સાર્વભૌમ તરીકે વર્ણવવામાં આવી છે તેને લોર્ડ વોટસન દ્વારા સંક્ષિપ્તમાં 'બંધારણીય સરકારના પ્રાથમિક અને અવિભાજ્ય કાર્યો' તરીકે વર્ણવવામાં આવી છે; અને માત્ર આ જ પ્રવૃત્તિઓ કલમ ૨(જે) ના દાયરાની બહાર છે. એવું સૂચવવું અસંગત અને સ્વ-વિરોધાભાસી લાગે છે કે દેશની સામાજિક-આર્થિક પ્રગતિના હિતમાં લાભકારી પગલાં તરીકે સરકાર દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી પ્રવૃત્તિઓને સદર અધિનિયમના અમલમાંથી મુક્તિ આપવી જોઈએ, જ્યારે કે સદર અધિનિયમ પોતે જ વાસ્તવમાં એક ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ લાભકારી પગલું છે." દર્શાવેલા સિદ્ધાંતો લાગુ કરતાં, આ અદાલતે તે કેસમાં ઠરાવ્યું હતું કે જે.જે. ગ્રુપ ઓફ હોસ્પિટલ્સ ઉદ્યોગની વ્યાખ્યામાં આવે છે.

૬ . હોસ્પિટલ મઝદૂર સભા ના કેસ (ઉપર મુજબ) ના બે અઠવાડિયામાં જ, કોર્પોરેશન ઓફ ધી સિટી ઓફ નાગપુર વિ. ઇટ્સ એમ્પ્લોયીઝ, [૧૯૬૦] ૨ એસ.સી.આર. ૯૪૨ ના કેસમાં એ જ પીઠે, આ વખતે સુબ્બા રાવ, ન્યાયમૂર્તિ (જેઓ તે સમયે હતા) એ અદાલત વતી બોલતાં એ જ પ્રશ્નની તપાસ કરી હતી. અદાલત સમક્ષ બે પૂર્વચુકાદાઓ ઉપલબ્ધ હતા - મુખર્જીનો કેસ (ઉપર મુજબ) અને હોસ્પિટલ મઝદૂર સભા નો કેસ (ઉપર

મુજબ) અને એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું:

"વ્યાખ્યાના હકારાત્મક પાસાઓ પર વિચાર કરતાં પહેલાં, ઉદ્યોગ શું નથી તે વિચારી શકાય છે. ઉદ્યોગની વ્યાખ્યા ગમે તેટલી વ્યાપક હોય, તેમાં રાજ્યના રાજવી અથવા સાર્વભૌમ કાર્યોનો સમાવેશ થઈ શકે નહીં. આ વકીલ મંડળ સમક્ષ દલીલોનો સંમત આધાર છે જોકે વિદ્વાન વકીલો આવા કાર્યોના વ્યાપ અંગે ભિન્ન મત ધરાવતા હતા. જ્યારે કોર્પોરેશન તરફે વિદ્વાન વકીલ આ કાર્યોના દાયરાને વિસ્તૃત કરવા માંગતા હતા જેથી આધુનિક રાજ્યની તમામ કલ્યાણકારી પ્રવૃત્તિઓ તેમાં સમાવિષ્ટ થઈ શકે, ત્યારે સામાવાળાઓ તરફે વિદ્વાન વકીલ તેને યોગ્ય રીતે બંધારણીય સરકારના પ્રાથમિક અને અવિભાજ્ય કાર્યો તરીકે ઓળખાવાતી બાબતો પૂરતા સીમિત રાખવા માંગતા હતા." અદાલતે કોર્પોરેશનના વિવિધ વિભાગોની પ્રવૃત્તિઓનું વિશ્લેષણ કર્યું અને અવલોકન કર્યું: "આપણે વિવિધ પરિસ્થિતિઓની પણ કલ્પના કરી શકીએ છીએ. નગરપાલિકાની કોઈ ચોક્કસ પ્રવૃત્તિ ઉદ્યોગની વ્યાખ્યા હેઠળ આવરી લેવામાં આવી શકે છે. જો નાણાકીય અને વહીવટી વિભાગો માત્ર તે પ્રવૃત્તિના હવાલામાં હોય, તો તે બંને વિભાગોને પણ ઉદ્યોગના ભાગ તરીકે ગણવામાં કોઈ મુશ્કેલી હોઈ શકે નહીં. પરંતુ એવા કિસ્સાઓ પણ હોઈ શકે છે કે જ્યાં સદર બંને વિભાગો માત્ર ઉદ્યોગની વ્યાખ્યા હેઠળ આવરી લેવાયેલ કોઈ ચોક્કસ પ્રવૃત્તિ અથવા સેવાના જ હવાલામાં ન હોય પરંતુ ઉદ્યોગની વ્યાખ્યાની બહાર આવતી અન્ય પ્રવૃત્તિ અથવા પ્રવૃત્તિઓના હવાલામાં પણ હોય. આવા કિસ્સાઓમાં સમન્યાયના સિદ્ધાંતો સાથે સુસંગત સામાજિક ન્યાયને આગળ ધપાવવા માટે

એક કાર્યકારી નિયમ વિકસાવી શકાય છે. આવા કિસ્સાઓમાં સમસ્યાનો ઉકેલ એ પ્રશ્નના જવાબ પર આધાર રાખે છે કે શું આવો વિભાગ પ્રાથમિક અને મુખ્યત્વે ઔદ્યોગિક પ્રવૃત્તિ સાથે સંબંધિત છે કે તેની સાથે આનુષંગિક રીતે જોડાયેલો છે."

"ચર્ચાના પરિણામનો સંક્ષિપ્ત સાર નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય:

(૧) સદર અધિનિયમમાં ઉદ્યોગની વ્યાખ્યા ખૂબ જ વ્યાપક છે.

તે બે ભાગમાં છે, એક ભાગ તેને નિયોજકના દ્રષ્ટિકોણથી વ્યાખ્યાયિત કરે છે અને બીજો કર્મચારીના દ્રષ્ટિકોણથી. જો કોઈ પ્રવૃત્તિ વ્યાખ્યાના કોઈપણ એક ભાગ હેઠળ આવે છે, તો તે સદર અધિનિયમના અર્થમાં ઉદ્યોગ ગણાશે.

(૨) ઔદ્યોગિક વિવાદો અને કાયદાનો ઇતિહાસ એ મૂળભૂત ખ્યાલને માન્યતા આપે છે કે પ્રવૃત્તિ એક સંગઠિત પ્રવૃત્તિ હોવી જોઈએ અને તે ખાનગી અથવા વ્યક્તિગત રોજગારને લગતી ન હોવી જોઈએ.

(૩) રાજ્યના પ્રાથમિક અને અવિભાજ્ય કાર્યો તરીકે નિર્ધારિત રાજવી કાર્યો જોકે વૈધાનિક રીતે કોર્પોરેશનને સોંપવામાં આવ્યા હોય તેમ છતાં વ્યાખ્યાના દાયરામાંથી અનિવાર્યપણે બાકાત રાખવામાં આવે છે. આવા રાજવી કાર્યો કાયદાકીય સત્તા, કાયદાના વહીવટ અને ન્યાયિક સત્તા પૂરતા મર્યાદિત રહેશે.

(જ) જો કોઈ વ્યક્તિ અથવા ખાનગી વ્યક્તિ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી સેવા ઉદ્યોગ હોય, તો તે સમાન રીતે કોર્પોરેશનના હાથમાં પણ ઉદ્યોગ બનશે.

(પ) જો કોર્પોરેશન દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી સેવા ઉદ્યોગ હોય, તો તે સેવા સાથે જોડાયેલા વિભાગના કર્મચારીઓ, પછી ભલે તે નાણાકીય, વહીવટી કે કારોબારી હોય, સદર અધિનિયમના લાભો મેળવવા હકદાર બનશે.

(ડ) જો નગરપાલિકાનો કોઈ વિભાગ ઘણા કાર્યો કરતો હોય, જે પૈકીના કેટલાક સદર અધિનિયમમાં વ્યાખ્યાયિત ઉદ્યોગને લગતા હોય અને અન્ય બિન-ઔદ્યોગિક પ્રવૃત્તિઓ હોય, તો તે વિભાગના મુખ્ય કાર્યો સદર અધિનિયમના હેતુઓ માટેનો માપદંડ રહેશે." આ કસોટીઓ લાગુ કરતાં, આ અદાલતે તપાસ કરી હતી કે કોર્પોરેશનના વિવિધ વિભાગો વ્યાખ્યા હેઠળ આવે છે કે નહીં. ત્યારબાદ મેનેજમેન્ટ ઓફ સફ્ટરજંગ હોસ્પિટલ વિ. કુલદીપ સિંહ સેઠી, [૧૯૭૧] ૧ એસ.સી.આર. ૧૭૭ ના કેસમાં બંધારણીય પીઠનો નિર્ણય આવ્યો જ્યાં મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ હિદાયતુલ્લાહે અદાલત વતી વાત કરી હતી. ઉદ્યોગની વ્યાખ્યાનો સંદર્ભ આપતાં વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિએ અવલોકન કર્યું હતું:

"આ વ્યાખ્યા બે ભાગમાં છે. પ્રથમ ભાગ જણાવે છે કે તેનો અર્થ નિયોજકોનો કોઈપણ વ્યવસાય, વેપાર, ઉપક્રમ, ઉત્પાદન અથવા વ્યવસાય-રોજગાર થાય છે અને પછી આગળ જણાવે છે કે તેમાં કામદારોની કોઈપણ વ્યવસાય-સેવા, સેવા, રોજગાર, હસ્તકળા અથવા ઔદ્યોગિક વ્યવસાય કે કામઘંઘાનો સમાવેશ થાય છે ..".

"તેથી, જ્યારે નિયોજકો કોઈપણ વ્યવસાય, વેપાર, ઉપક્રમ, ઉત્પાદન અથવા નિયોજકોનો વ્યવસાય-રોજગાર ચલાવતા હોય ત્યારે એક ઉદ્યોગ અસ્તિત્વમાં આવે છે. જો તેઓ તેમ ન કરતા હોય, તો તેવો કોઈ ઉદ્યોગ નથી. આ શબ્દપ્રયોગોનો અર્થ શું થાય છે તેની ચર્ચા મોટી સંખ્યામાં કેસોમાં કરવામાં આવી હતી જે જિમખાના કલબ કેસ [૧૯૬૮] ૧ એસ.સી.આર. ૭૪૨ માં વિગતવાર ધ્યાને લેવામાં આવ્યા છે. તે કેસના તારણો નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય છે:

'મુખ્યત્વે, તેથી, ઔદ્યોગિક વિવાદો ત્યારે ઉદ્ભવે છે જ્યારે હાથ ધરવામાં આવેલી કામગીરી ભૌતિક માલસામાન, બીજા શબ્દોમાં સંપત્તિના ઉત્પાદન અને વિતરણના હેતુથી નિયોજક અને કર્મચારીઓ વચ્ચેના સહયોગ પર આધારિત હોય, પરંતુ તે એવા કિસ્સાઓમાં પણ ઉદ્ભવી શકે છે જ્યાં સહયોગ ભૌતિક સેવાઓ ઉત્પન્ન કરવાનો હોય. સામાન્ય કેસો એવા હોય છે કે જેમાં ઉત્પાદન

અથવા વિતરણ ભૌતિક માલસામાન અથવા સંપત્તિનું હોય અને તે વેપાર, વ્યવસાય અથવા ઉત્પાદન શબ્દપ્રયોગો હેઠળ આવશે.' "

સફ્ટરજંગ હોસ્પિટલ ના કેસમાં હોસ્પિટલ મઝદૂર સભા કેસના નિર્ણયનું વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું હતું અને અદાલત નીચે મુજબના નિષ્કર્ષ પર પહોંચી હતી:

"અમારા ચુકાદામાં, હોસ્પિટલ મઝદૂર સભા ના કેસે આ બાબતમાં અત્યંત આત્યંતિક અભિપ્રાય લીધો હતો જે વાજબી ન હતો."

ત્યારબાદ બેંગલોર વોટર સપ્લાય એન્ડ સીવરેજ બોર્ડ વિ. એ. રાજપ્પા અને અન્ય [૧૯૭૮] ૨ એસ.સી.સી. ૨૧૩ નો કેસ આવ્યો. આ વખતે તે જ મુદ્દો આ અદાલતની સાત ન્યાયાધીશોની પીઠ સમક્ષ હતો. આ ચુકાદાએ સમગ્ર કાયદાની સમીક્ષા કરી હતી. કૃષ્ણ ઐયર, ન્યાયમૂર્તિએ પોતાના તરફથી તેમજ ભગવતી અને દેસાઈ, ન્યાયમૂર્તિઓ તરફથી વાત કરી હતી. ચુકાદાના પેરાગ્રાફ ૧૩૯ માં એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું:

"કોર્પોરેશન ઓફ નાગપુર (ઉપર મુજબ) દ્વારા વિસ્તૃત કરાયેલ બેનર્જી (ઉપર મુજબ) નો કેસ, વાસ્તવમાં સફ્ટરજંગ (ઉપર મુજબ) માં તેના વોટરલૂને મળ્યો હતો. પરંતુ આ પછીના કેસમાં બે અવાજો સાંભળવા મળ્યા હતા અને ત્યારબાદના ચુકાદાઓ આ આંતરિક અસમંજસના કારણે જ વાંકાચૂંકા અને પરસ્પર

વિરોધાભાસી બન્યા હતા. તેથી આપણા માટે અસ્પષ્ટ સીમાઓને દૂર કરવી, પડછાયાવાળા વિસ્તારોને પ્રકાશિત કરવા અને જેને આપણે ખોટું માનીએ છીએ તેને નામંજૂર કરવું આશાસ્પદ રીતે યોગ્ય બને છે. અચકાટ, અર્ધ-સત્યો અને એક સાથે બે વિરોધી પક્ષોનો સાથ આપવાની નીતિ એવા સમયે ઔદ્યોગિક મૂંઝવણ, ન્યાયનિર્ણયની દ્વિધા અને વહીવટી ગૂંચવણના રૂપમાં મોટો દંડ માંગી શકે છે જ્યારે રાષ્ટ્ર વિવિધ વ્યૂહરચનાઓ દ્વારા રોજગારને પ્રોત્સાહન આપવા માટે પ્રયત્નશીલ છે કે જેને તેના સરળ અમલીકરણ માટે ઓછા તણાવ અને તકલીફ તથા સ્પષ્ટ, દ્રઢ અને માનવીય રીતે બોલતા કાયદાના ગતિશીલ શાસન પર આધારિત વધુ પરસ્પર સમજણ અને વિશ્વાસની જરૂર છે. જો કાયદાનું મીઠું પ્રગતિશીલ નિશ્ચિતતાનો તેનો સ્વાદ ગુમાવી દે તો તેને શેના વડે ખારું કરવામાં આવશે? તેથી અમે અમારી ચર્ચામાંથી તારવી શકાય તેવા સિદ્ધાંતો ઘડવા માટે આગળ વધીએ છીએ જે સદર અધિનિયમ હેઠળ ઉદ્યોગની ઓળખ માટે હકારાત્મક અને નકારાત્મક રીતે નિર્ણાયક છે. અમે સર્વગ્રાહી રીતે નહીં, પરંતુ વકીલ મંડળ સમક્ષની ચર્ચા દ્વારા આવરી લેવાયેલ હદ સુધી અને તે હદ સુધી સત્તાવાર રીતે બોલીએ છીએ, જ્યાં સુધી કોઈ મોટી પીઠ દ્વારા તેને નામંજૂર કરવામાં ન આવે અથવા

ધારાસભા દ્વારા તેનું સ્થાન લેવામાં ન આવે."

"કલમ ૨(જે) માં વ્યાખ્યાયિત અને બેનર્જી (ઉપર મુજબ) માં સમજાવ્યા મુજબ ઉદ્યોગનો વ્યાપક અર્થ છે.

(એ) જ્યાં (૧) વ્યવસ્થિત પ્રવૃત્તિ, (૨) નિયોજક અને કર્મચારી વચ્ચેના સહયોગ દ્વારા સંગઠિત (પ્રત્યક્ષ અને નોંધપાત્ર તત્વ કાલ્પનિક છે) (૩) માનવ જરૂરિયાતો અને ઇચ્છાઓને સંતોષવા માટે ગણતરી કરાયેલા માલસામાન અને સેવાઓના ઉત્પાદન અને/અથવા વિતરણ માટે હોય (આધ્યાત્મિક કે ધાર્મિક નહીં પરંતુ દૈવી આનંદ તરફ દોરી જતી ભૌતિક વસ્તુઓ અથવા સેવાઓ સહિત દા.ત. મોટા પાયે પ્રસાદ અથવા ભોજન બનાવવું), તો પ્રથમદર્શી રીતે, તે સાહસમાં એક ઉદ્યોગ છે.

(બી) નફાના હેતુ અથવા લાભદાયી ઉદ્દેશ્યની ગેરહાજરી અપ્રસ્તુત છે, પછી ભલે તે સાહસ જાહેર, સંયુક્ત, ખાનગી કે અન્ય ક્ષેત્રમાં હોય.

(સી) સાચો કેન્દ્રબિંદુ કાર્યાત્મક છે અને નિર્ણાયક કસોટી નિયોજક-કર્મચારી સંબંધો પર વિશેષ ભાર સાથેની પ્રવૃત્તિનું સ્વરૂપ છે.

(ડી) જો સંસ્થા કોઈ વેપાર અથવા વ્યવસાય હોય તો ઉપક્રમને

પ્રેરણા આપતી પરોપકારિતાના કારણે તે વેપાર કે વ્યવસાય

રહેવાનું બંધ થતું નથી.

જોકે કલમ ૨(જે) તેના બંને ભાગોમાં અત્યંત વ્યાપક શબ્દોનો ઉપયોગ કરે છે, તેમ છતાં તેના અર્થને તેની પોતાની મર્યાદા વટાવી જાય તે હદ સુધી વધારી શકાય નહીં. બેનર્જ અને આ ચુકાદામાં સમજાવ્યા મુજબ ઉપક્રમનો અર્થ સંદર્ભગત અને સાહચર્યગત રીતે સંકોચાવો જોઈએ; તેવી જ રીતે સેવા, વ્યવસાય-રોજગાર અને તેવા જ અન્ય શબ્દો પણ. આના પરથી એવું અનુમાન નીકળે છે કે ૧ માં દર્શાવેલા ત્રણ તત્વો ધરાવતી તમામ સંગઠિત પ્રવૃત્તિઓ, જોકે વેપાર કે વ્યવસાય ન હોય તો પણ, તેમ છતાં ઉદ્યોગ હોઈ શકે છે શરતે કે પ્રવૃત્તિનું સ્વરૂપ, એટલે કે નિયોજક-કર્મચારીનો આધાર, વેપાર કે વ્યવસાયમાં આપણને જે જોવા મળે છે તેને મળતું આવતું હોય. આ બાબત ઉપક્રમો, વ્યવસાય-રોજગાર અને સેવાઓને, 'વેપાર અથવા વ્યવસાય ચલાવવાને સમાન' સાહસોને ઉદ્યોગના દાયરામાં લાવે છે. પ્રવૃત્તિ ચલાવવાની પદ્ધતિ એટલે કે નિયોજક અને કર્મચારી વચ્ચેના સહયોગને સંગઠિત કરવા સિવાયના અન્ય તમામ લક્ષણો ભિન્ન હોઈ શકે છે. જો રોજગારની શરતો પર સમાનતા હોય તો તેનાથી કોઈ ફરક પડતો નથી. આ માર્ગદર્શિકાઓનો અમલ સંપ્રદાયો, પંથો અથવા આંતરિક અસંગતતાની ભાવના કે આર્થિક કામગીરી માટેની પ્રેરણા અથવા પરિણામની બાહ્ય ભાવનાનો આશરો લઈને તેમની તાર્કિક પહોંચથી અટકવો જોઈએ નહીં. સદર અધિનિયમની વિચારધારા નિયોજક અને કામદારો વચ્ચે ઔદ્યોગિક શાંતિ,

નિયમન અને ઔદ્યોગિક વિવાદોનું નિરાકરણ હોવાથી, આ વૈધાનિક વિચારધારાનો વ્યાપ વૈધાનિક વ્યાખ્યાની પહોંચને દર્શાવતો હોવો જોઈએ. તેનાથી ઓછું નહીં, તેનાથી વધુ નહીં.

(એ) તેના પરિણામો એ છે કે (૧) વ્યવસાયો, (૨) કલબો, (૩) શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ, (૪) સહકારી મંડળીઓ, (૫) સંશોધન સંસ્થાઓ, (૬) સખાવતી પ્રોજેક્ટ્સ અને (૭) અન્ય સમાન પ્રકારના સાહસો, જો તેઓ ૧ માં સૂચિબદ્ધ ત્રણ કસોટીઓ પૂર્ણ કરે તો તેમને કલમ ૨(જે) ના દાયરામાંથી મુક્તિ આપી શકાય નહીં.

(બી) વ્યવસાયો, કલબો, સહકારી મંડળીઓ અને ગુરુકુળો તથા નાની સંશોધન પ્રયોગશાળાઓની એક મર્યાદિત શ્રેણી મુક્તિ માટે પાત્ર બની શકે છે જો, સરળ સાહસોમાં, પ્રભાવક સ્વરૂપના માપદંડ મુજબ, નોંધપાત્ર રીતે કોઈ કર્મચારીઓને રાખવામાં આવ્યા ન હોય પરંતુ નહિવત બાબતોમાં, એકમના બિન-કર્મચારી સ્વરૂપને નષ્ટ કર્યા વિના સીમાંત કર્મચારીઓને કામે રાખવામાં આવ્યા હોય.

(સી) જો, કોઈ પવિત્ર અથવા પરોપકારી મિશનમાં ઘણા લોકો મફતમાં અથવા નાના માનદ વેતન કે તેવા જ વળતર માટે પોતાને કામે લગાડે છે, જેઓ મુખ્યત્વે હેતુ અથવા કાર્યમાં

ભાગીદારીથી આકર્ષાયા હોય, જેમ કે મફત કાનૂની સેવા ક્લિનિક ચલાવવા માટે સ્વયંસેવક વકીલો અથવા મફત તબીબી કેન્દ્રમાં પોતાના ફાજલ કલાકોમાં સેવા આપતા તબીબો અથવા પવિત્રતા, દિવ્યતા અથવા તેવા જ કેન્દ્રીય વ્યક્તિત્વના આદેશ પર કામ કરતા આશ્રમવાસીઓ, અને સેવાઓ મફત અથવા નજીવા ખર્ચે પૂરી પાડવામાં આવતી હોય અને જેઓ સેવા આપે છે તેઓ મહેનતાણા માટે અથવા માલિક અને નોકરના સંબંધના આધારે રોકાયેલા ન હોય, તો પછી, છૂટાછવાયા શારીરિક કે તકનીકી નોકરોને રાખવામાં આવ્યા હોય તો પણ સદર સંસ્થા ઉદ્યોગ નથી. આવા દાન-પુણ્ય આધારિત અથવા સમાન ઉપક્રમોને જ મુક્તિ મળે છે - અન્ય ઉદારતા, કરુણા, વિકાસલક્ષી ઉત્કટતા કે પ્રોજેક્ટને નહીં.

પ્રભાવક સ્વરૂપ કસોટી:

(એ) જ્યાં પ્રવૃત્તિઓનું સંકુલ, જે પૈકીની કેટલીક મુક્તિ માટે પાત્ર બને છે અને અન્ય નહીં, સમગ્ર ઉપક્રમમાં કર્મચારીઓનો સમાવેશ કરે છે, જે પૈકીના કેટલાક યુનિવર્સિટી ઓફ દિલ્લી વિ. રામ નાથ, [૧૯૬૪] ૨ એસ.સી.આર. ૭૦૩ ની જેમ કામદારો નથી અથવા જો અલગ કરવામાં આવે તો કેટલાક વિભાગો માલસામાન અને સેવાઓનું ઉત્પાદન કરતા નથી, તો પણ,

સેવાઓનું પ્રભાવક સ્વરૂપ અને કોર્પોરેશન ઓફ નાગપુરમાં સમજાવ્યા મુજબ વિભાગોનું સંકલિત સ્વરૂપ સાચી કસોટી રહેશે. સમગ્ર ઉપક્રમ ઉદ્યોગ બનશે જોકે વ્યાખ્યા મુજબ જેઓ કામદારો નથી તેઓ તે દરજ્જાથી લાભ મેળવી શકશે નહીં.

(બી) અગાઉના ખંડો છતાં, સખત રીતે સમજીએ તો, માત્ર સાર્વભૌમ કાર્યો જ મુક્તિ માટે પાત્ર બને છે, સરકાર અથવા વૈધાનિક સંસ્થાઓ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી કલ્યાણકારી પ્રવૃત્તિઓ કે આર્થિક સાહસો નહીં.

(સી) સાર્વભૌમ કાર્યો બજાવતા વિભાગોમાં પણ, જો એવા એકમો હોય કે જે ઉદ્યોગો છે અને તેઓ નોંધપાત્ર રીતે અલગ કરી શકાય તેવા છે, તો તેઓ કલમ ૨(જે) હેઠળ આવતા ગણી શકાય છે.

(ડી) બંધારણીય અને સક્ષમ રીતે ઘડાયેલી કાયદાકીય જોગવાઈઓ સદર અધિનિયમના દાયરામાંથી એવી શ્રેણીઓને સારી રીતે દૂર કરી શકે છે કે જે અન્યથા તેના દ્વારા આવરી લેવામાં આવી શકી હોત."

૭ . બેગ, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિએ એક અલગ ચુકાદો લખ્યો હતો અને તેની પ્રસ્તાવનામાં જણાવ્યું હતું:

"મારા વિદ્વાન ભાઈ કૃષ્ણ ઐયર દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી વિચારસરણી અને પહોંચેલા તારણો સાથે હું સામાન્ય રીતે સહમત છું."

ચુકાદાના પેરાગ્રાફ ૧૪૯ માં, વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિએ અવલોકન કર્યું:

"તેમના અસાધારણ પ્રયાસોમાં, મારા વિદ્વાન ભાઈ કૃષ્ણ ઐયરે, જો હું ખૂબ જ આદરપૂર્વક કહી શકું તો, ભૂતકાળમાં ઘડવામાં આવેલી ઉદ્યોગની કસોટીઓને ફગાવી દીધી નથી. વાસ્તવમાં, તેમણે ડી.એન. બેનર્જીના કેસમાં અને ત્યારપછી કોર્પોરેશન ઓફ ધી સિટી ઓફ નાગપુર વિ. ઇટ્સ એમ્પ્લોયીઝ તથા સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે વિ. ધી હોસ્પિટલ મઝદૂર સભા માં આ અદાલતે નિર્ધારિત કરેલી કસોટીઓને તેમના મૂળ વૈભવમાં પુનઃસ્થાપિત કરી છે."

વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિએ ફરીથી જણાવ્યું:

"આપણામાંના દરેકને ઉદ્યોગ વિશે વ્યક્તિલક્ષી ખ્યાલ હોવાની સંભાવના છે. વસ્તુનિષ્ઠતા માટે, આપણે અર્થ શોધવાના પ્રયાસમાં સૌપ્રથમ ઉદ્યોગને વ્યાખ્યાયિત કરતી વૈધાનિક જોગવાઈમાં વપરાયેલા શબ્દો તરફ જોવું પડશે. જો તે અર્થ સ્પષ્ટ હોય, તો આપણે આગળ વધવાની જરૂર નથી. પરંતુ, અહીં મુશ્કેલી એ છે કે ત્યાં મળતા શબ્દો આટલી સરળતાથી

અર્થ આપતા નથી. તેઓ નિયોજકો અથવા કામદારો જીવનમાં તેમના સામાન્ય વ્યવસાય કે ધંધાના ભાગરૂપે શું કરી શકે છે તેનો સંદર્ભ આપે છે . "

"આમ, ઉદ્યોગનું વર્તુળ દોરવા માટે, મારા વિદ્વાન ભાઈ એયરના શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ કરીએ તો, આપણને કામદાર શબ્દ પણ સ્પષ્ટતા કરતો જણાતો નથી. આ વ્યાખ્યા આપણને માત્ર એ જોવામાં સક્ષમ બનાવે છે કે રાજ્યની સેવામાં રોકાયેલ વ્યક્તિઓના અમુક વર્ગોને ઔદ્યોગિક વિવાદના દાયરામાંથી બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે, જેના માટે સદર અધિનિયમ નિયોજકો અને કર્મચારીઓ વચ્ચે ઔદ્યોગિક શાંતિ અને સુમેળના હિતમાં જોગવાઈ કરવા માંગે છે જેથી રાષ્ટ્રનું કલ્યાણ સુનિશ્ચિત થાય. પરિણામે આપણે ખુદ સદર અધિનિયમનો ઉદ્દેશ્ય શોધવા માટે તેની પ્રસ્તાવના તરફ, સદર અધિનિયમના કાયદાકીય ઇતિહાસ તરફ, અને જે સમયમાં આ અધિનિયમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો તે સમયની સામાજિક-આર્થિક ભાવના અને આકાંક્ષાઓ તથા જરૂરિયાતો તરફ વળવું પડશે."

ઉદ્યોગની વ્યાખ્યા ટાંક્ક્યા પછી, વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિએ ચુકાદાના પેરાગ્રાફ ૧૫૮ માં આગળ જણાવ્યું:

"મને એવું લાગે છે કે આ વ્યાખ્યા માત્ર એક માર્ગદર્શિકાથી વધુ

આપવાનો આશય ધરાવતી ન હતી. તે એ અંગે શંકાઓ ઊભી કરે છે કે નિયોજકોના વ્યવસાય-રોજગારનો શું અર્થ થઈ શકે, પછી ભલે વ્યવસાય, વેપાર, ઉપક્રમ કે ઉત્પાદનને વધુ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવા માટે સક્ષમ ગણી શકાય. તે સ્પષ્ટ છે કે અહીં કોઈ નફાના હેતુનો ઉલ્લેખ નથી. દેખીતી રીતે, નિયોજકોના ઉત્પાદન કાર્યનું શાબ્દિક અર્થઘટન કરી શકાય નહીં. તેનો અર્થ માત્ર ઉત્પાદનની એવી પ્રક્રિયા થાય છે જેમાં નિયોજકો રોકાયેલા હોઈ શકે છે. જોકે, એ સ્પષ્ટ છે કે નિયોજક શબ્દ અનિવાર્યપણે એવા કર્મચારીઓની પૂર્વધારણા કરે છે કે જેમના વિના કોઈ નિયોજક હોઈ શકે નહીં.....

ચુકાદાના પેરાગ્રાફ ૧૬૫ માં, વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિએ ઉમેર્યું: "મેં મારી વિચારસરણીની ખૂબ જ સંક્ષિપ્ત અને ઉતાવળી રૂપરેખાથી મારી જાતને સંતુષ્ટ રાખી છે, અંશતઃ એટલા માટે કે હું મારા વિદ્વાન ભાઈ કૃષ્ણ ઐયરના તારણો સાથે સહમત છું અને હું તેમની વિચારસરણીનું પણ લગભગ સંપૂર્ણપણે સમર્થન કરું છું, પરંતુ તેનાથી પણ વધુ એટલા માટે કે મેં હમણાં જ જે અભિપ્રાય લખાવ્યો છે તે જો મારે આપવો જ હોય તો આજે જ આપવો પડશે. આવતીકાલથી તેને આપવા માટે ન્યાયાધીશ તરીકેની મારી કોઈપણ સત્તા સમાપ્ત થઈ જાય છે. તેથી, અમારી સમક્ષ ટાંકવામાં આવેલા મોટી સંખ્યામાં કેસોની ચર્ચા કરવા માટે મારી પાસે ખરેખર સમય નથી, જેમાં સાર્વભૌમ કાર્યો તરીકે ઓળખાતા કેસોનો પણ સમાવેશ થાય છે." ચંદ્રચૂડ, ન્યાયમૂર્તિ (જેઓ તે સમયે હતા) એ પોતાના તરફથી

તેમજ જસવંત સિંહ અને તુલ્ઝાપુરકર, ન્યાયમૂર્તિઓ તરફથી નીચે મુજબ જણાવીને એક નોંધ ઉમેરી હતી:

"અપીલ નામંજૂર થવી જોઈએ તેવા કૃષ્ણ એયર, ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાય સાથે અમે આદરપૂર્વક સહમત છીએ. જે વિવાદાસ્પદ મુદ્દાઓ પર અમારા વિદ્વાન ભાઈએ વિગતે ચર્ચા કરી છે તેના પર જો કોઈ સહમતિ અને મતભેદનું ક્ષેત્ર હોય (અંડરલાઈનિંગ અમારું છે) તો તે દર્શાવતા અમારા કારણો અમે પછીથી આપીશું." ઝમી એપ્રિલના રોજ, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચૂડ દ્વારા પોતાના તરફથી કારણો આપવામાં આવ્યા હતા કારણ કે તે સમય સુધીમાં જસવંત સિંહ, ન્યાયમૂર્તિએ પોતાના તરફથી અને તુલ્ઝાપુરકર, ન્યાયમૂર્તિ તરફથી અલગ કારણો આપ્યા હતા. વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિએ (કારણ કે તે સમય સુધીમાં તેમણે તે પદ સંભાળી લીધું હતું) ઘણા સત્તાવાર ચુકાદાઓ અને કસોટીઓનો સંદર્ભ આપ્યો હતો અને ચુકાદાના પેરાગ્રાફ ૧૮૧ માં જણાવ્યું હતું:

"..... આ સુધારાઓ, આદરપૂર્વક, વ્યાખ્યાના શબ્દો દ્વારા સમર્થિત નથી, તે વિચારણા ઉપરાંત કે વ્યવહારમાં તેઓ નક્કર કેસોમાં વ્યાખ્યાના અમલને એટલા અત્યંત વ્યક્તિલક્ષી હકીકતલક્ષી મૂલ્યાંકન પર નિર્ભર બનાવે છે કે જેનાથી સાચી કાનૂની સ્થિતિની સમજણમાં મૂંઝવણ અને અનિશ્ચિતતા ઊભી થાય છે.

વ્યાખ્યાની ભાષા એટલી વ્યાપક છે કે તેમાં અમુક મર્યાદા વાંચવી જોઈએ તે સ્વીકારીએ તો પણ, વ્યક્તિએ એવા બિંદુએ રોકાવું પડશે કે જેની આગળ વ્યાખ્યા વાસ્તવિક બનવા માટે ખૂબ જ અતિ-સૂક્ષ્મ ક્ષેત્રમાં સરકી જશે. નિયોજક અને કર્મચારી વચ્ચેનો સહયોગ એ અંતિમ ઉત્પાદનનું નિકટવર્તી કારણ છે કે કેમ અને તેની સાથે સીધો સંબંધ ધરાવે છે કે કેમ તે એવી કસોટી છે કે જેનો અમલ કોઈપણ સ્તરની ખાતરી અથવા નિશ્ચિતતા સાથે કરવો લગભગ અશક્ય છે. એ કહેવું જેટલું સાચું હશે કે સોલિસિટરના સહાયક, મેનેજિંગ ક્લાર્ક, ગ્રંથપાલ અને ટાઈપિસ્ટ સીધા બૌદ્ધિક અંતિમ ઉત્પાદનમાં ફાળો આપતા નથી કે જે તેમની અંગત વ્યાવસાયિક કુશળતાનું સર્જન છે, તેટલું જ એ પણ સાચું હશે કે તેમની સક્રિય સહાય અને સહયોગ વિના તેમના માટે અસરકારક રીતે કાર્ય કરવું અશક્ય બનશે. કાયદો જે અસહાય સ્થિતિમાં ફસાયેલો છે તે જ્યાં સુધી ધારાસભા સ્પષ્ટ અને અસંદિગ્ધ ભાષાના ઉપયોગ દ્વારા પોતાનો આશય પ્રગટ કરવાનું નક્કી ન કરે ત્યાં સુધી કુશળ વ્યાવસાયિક અને તેના કર્મચારીઓને તેમજ તે ન્યાયાધીશને મૂંઝવણમાં મૂકવાનું ચાલુ રાખશે કે જેમણે નિયોજક અને કર્મચારી વચ્ચેના સહયોગની પ્રત્યક્ષતા અંગે ન્યાય આપવાનું અણગમતું કાર્ય કરવાનું રહે છે. આ અદાલતે નેશનલ યુનિયન ઓફ કોમર્શિયલ એમ્પ્લોયીઝ વિ. એમ.આર. મહેર, ઇન્ડસ્ટ્રિયલ ટ્રિબ્યુનલ, બોમ્બે, [૧૯૬૨] પૂરક ૩ એસ.સી.આર. ૧૫૭ માં આવું ઠરાવ્યું છે તે હકીકત ઉપરાંત, વકીલો, સોલિસિટરો, ડોક્ટરો, ઇજનેરો, ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ અને તેવા જ અન્ય વિદ્વાન અને ઉદાર વ્યવસાયોને ઔદ્યોગિક કાયદાઓના અમલમાંથી મુક્તિ આપવા માટે ધારાસભાને એક વાજબી કારણ

મળશે. પરંતુ જ્યાં સુધી તેમ ન થાય ત્યાં સુધી, હું માનું છું કે કાયદાની વર્તમાન સ્થિતિમાં ન્યાયિક અર્થઘટન દ્વારા કોઈપણ ચોક્કસ વર્ગની તરફેણમાં મુક્તિઓ ઊભી કરવી મુશ્કેલ છે." બાકીના બે વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ પોતાનો અલગ અભિપ્રાય ઉમેર્યો અને સમાપન ભાગમાં જણાવ્યું:

"આપણા બધા દ્વારા ઉદ્યોગ શબ્દના સાચા અર્થને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં અનુભવાતી મુશ્કેલી અને તે સંબંધમાં અભિપ્રાયના તફાવતને ધ્યાનમાં રાખીને - જે આ પીઠ સાથે પણ કેસ રહ્યો છે - અમે માનીએ છીએ કે, ધુમ્મસ સાફ કરવા અને શંકાઓ દૂર કરવા તથા ઉપરોક્ત શબ્દના અર્થના સંબંધમાં સમયાંતરે ઊભા થતા વિવાદનો કાયમ માટે અંત લાવવા માટે ધારાસભા એક વ્યાપક ખરડા સાથે હસ્તક્ષેપ કરે તે માટેનો આ યોગ્ય સમય છે, જેના કારણે આ અદાલતની મોટી પીઠોની રચના કરવી જરૂરી બને છે કે જેમને ચોક્કસ કેસોને આવરી લેવા માટે કાર્યકારી ફોર્મ્યુલા વિકસાવવાની જરૂરિયાત તરફ દોરી જવામાં આવે છે." સાત ન્યાયાધીશોની પીઠના નિર્ણય પરથી ઉપલબ્ધ અંતિમ સ્થિતિ, તેથી, એવી છે કે જ્યારે ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ કૃષ્ણ ઐયર, ન્યાયમૂર્તિ મારફતે પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો હતો, ત્યારે બેગ, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ કંઈક અંશે અલગ રીતે બોલ્યા હતા, તેમ છતાં કૃષ્ણ ઐયર, ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા પહોંચેલા તારણ સાથે સહમત થયા હતા. ચંદ્રચૂડ, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ પણ

બહુમતી સાથે સહમત થયા હતા જ્યારે બાકીના બે વિદ્વાન
ન્યાયાધીશોએ પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે કાયદાકીય
સ્પષ્ટતા માંગી હતી.”

૭.૧ . અદાલતે એવો નિષ્કર્ષ કાઢતી વખતે કે સિંચાઈ વિભાગ એક
ઉદ્યોગ હતો એવું ઠરાવ્યું હતું કે સદર કાનૂની સ્થિતિ અગાઉના નિર્ણયોમાં
પણ રહી છે. પ્રભાવક સ્વરૂપ કસોટીની તપાસ કરતાં, તેણે ઠરાવ્યું કે મુખ્ય
કાર્યની જ્યારે સ્પષ્ટ રીતે તપાસ કરવામાં આવે ત્યારે તે ઉદ્યોગના
દાયરામાં આવે છે.

૮ . ત્યારબાદ ૨૦૦૪ (૨) જી.એલ.એચ. ૩૦૨ માં રિપોર્ટ થયેલ ગુજરાત
ફોરેસ્ટ પ્રોડ્યુસર્સ, ગેઢરર્સ એન્ડ ફોરેસ્ટ વર્ક્સ યુનિયન વિ. ગુજરાત રાજ્ય
ના કેસમાં પૂર્ણ પીઠ દ્વારા આ બાબતનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો.
સરકારનો વિભાગ એક ઉદ્યોગ છે કે કેમ તે પ્રશ્ન આ અદાલત સમક્ષ હતો,
જેણે ઠરાવ્યું હતું કે કોઈ ચોક્કસ સાહસમાં વિભાગ દ્વારા હાથ ધરવામાં
આવેલા કામના પ્રકાર, જે એજન્સી દ્વારા કામ કરવામાં આવે છે તેનો
પ્રકાર, કર્મચારીની ફરજો અને તેની સાથે જોડાયેલી બાબતોની તપાસ એ
તમામ હકીકતલક્ષી પ્રશ્નો રહેશે. પૂર્ણ પીઠના મતે સરકારનો વિભાગ સદર
અધિનિયમની કલમ ૨(જે) ના દાયરામાં 'ઉદ્યોગ' છે કે નહીં તે પ્રશ્ન કાયદા
અને હકીકતનો મિશ્ર પ્રશ્ન છે, જેને પ્રથમ વખત અદાલત સમક્ષ ઉપસ્થિત
કરવાની પરવાનગી આપી શકાય નહીં. વન વિભાગ અને સિંચાઈ વિભાગ

સદર અધિનિયમ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત ઉદ્યોગ છે કે નહીં તે પ્રશ્નની યોગ્ય વિચારણા કર્યા પછી અદાલતે આવા વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવતા કામના સ્વરૂપના આધારે તેની તપાસ કરવી જરૂરી છે અને બેંગલોર વોટર સપ્લાય કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા પ્રતિપાદિત કસોટી સંતોષાતાં, વિભાગને ઉદ્યોગની વ્યાખ્યા હેઠળ લાવી શકાય છે અને તારીખ ૧૭.૧૦.૧૯૮૮ નો સરકારી ઠરાવ રોજમદારોને અને બાંધકામ માટે જાળવણી અને સમારકામ માટે કામ કરતા વિવિધ વિભાગોને લાગુ પડે છે તથા સિંચાઈ અને નહેરના કામોની પ્રવૃત્તિ આઈ.ડી. એક્ટ ની કલમ ૨(જે) ના અર્થમાં એક 'ઉદ્યોગ' છે.

૯ . આ અદાલતને એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે રાજ્ય દ્વારા એક પરિપત્ર પણ બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો જેમાં ખાસ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે આઈ.ડી. એક્ટ ની કલમ ૨(જે) હેઠળ વિભાગો ઉદ્યોગ છે કે નહીં તેવો મુદ્દો અદાલત સમક્ષ ઉપસ્થિત કરવાનો નથી, જોકે વિદ્વાન એ.જી.પી. દ્વારા આ અંગે વિવાદ કરવામાં આવ્યો છે. ગમે તે હોય, અદાલતોના નિર્ણયો અત્યંત સ્પષ્ટ, અસંદિગ્ધ અને રાજ્ય માટે બંધનકર્તા છે.

૧૦. આ અદાલતે સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૧૨૫૨૧/૨૦૧૮ અને સંલગ્ન બાબતોમાં, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રાજ્ય દ્વારા કરાયેલા લેબર કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા એવોર્ડ સામેના પડકારને ધ્યાને લેતાં, ભાદર કેનાલ પ્રોજેક્ટના કેસ સાથે કામ કરતી વખતે અને વિવિધ ચુકાદાઓનું

પરીક્ષણ કર્યા પછી, હુકમમાં કોઈ દખલગીરી કરી ન હતી. આમાં ૨૦૦૬ એસ.સી.સી. (એલ.&એસ.) ૧ માં રિપોર્ટ થયેલ આર.એમ. ચેલ્લી વિ. અસિસ્ટન્ટ એક્ઝિક્યુટિવ એન્જિનિયર નામના નિર્ણયનો સંદર્ભ છે.

૧૧ . આમ, પ્રથમ મુદ્દા પર, દેસ રાજ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પરથી તે તદ્દન સ્પષ્ટ છે કે સરકારના સિંચાઈ વિભાગને પ્રભાવક સ્વરૂપ કસોટી પછી ઉદ્યોગ તરીકે ઠરાવવામાં આવ્યો છે. ગુજરાત ફોરેસ્ટ પ્રોડ્યુસર્સ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં પૂર્ણ પીઠના નિર્ણયમાં પણ આ બાબતનો પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો છે. આઈ.ડી. એક્ટ ની કલમ ૨(જે) હેઠળ ઉદ્યોગની વ્યાખ્યામાં કોઈ ફેરફાર થયો હોય તેવું જણાતું નથી. બંને નિર્ણયોમાં સ્પષ્ટપણે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છતાં, ફરી એકવાર, અદાલતે જોયું કે છેક વર્ષ ૨૦૧૮-૧૯ માં સિંચાઈ વિભાગ દ્વારા આવી દલીલ ઉપસ્થિત કરવામાં આવી છે, આ અભિગમને ખૂબ જ સખત અને સ્પષ્ટપણે અસ્વીકાર્ય ગણવાની જરૂર છે. વિભાગનું ધ્યાન દોરવાનું રહે છે કે એકવાર કોઈ ચોક્કસ પાસું આ અદાલતની પૂર્ણ પીઠ દ્વારા અને સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા પણ નક્કી કરવામાં આવ્યું હોય, તો અદાલતનો મૂલ્યવાન સમય બગાડવા માટે તે જ કારણ વારંવાર ઉપસ્થિત કરી શકાય નહીં. ભવિષ્યમાં, જો આને કારણો પૈકીના એક કારણ તરીકે ઉપસ્થિત કરવામાં આવશે, તો તેને ગંભીરતાથી જોવામાં આવશે કારણ કે તે ભારે ખર્ચ લાદવા તરફ પણ દોરી શકે છે. રાજ્ય એક પક્ષકાર છે અને તમામ ઉપલબ્ધ કાનૂની દલીલો ઉપસ્થિત કરી શકે છે,

જોકે, તે કોઈપણ એવી મુકદ્દમાબાજી ચાલુ રાખવાથી વંચિત છે કે જે કાં તો પજવણીકારક હોય અથવા જ્યારે તે જ મુદ્દો સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આખરી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યો હોય અને કાયદામાં ત્યારબાદ કોઈ ફેરફાર થયો ન હોય.

૧૨ . આ બાબત આ અદાલતને સામાવાળાએ કોઈ ચોક્કસ વર્ષમાં ૨૪૦ દિવસ પૂર્ણ કર્યાનું સાબિત ન કર્યું હોવાના બીજા મુદ્દા તરફ લાવે છે. અરજદારના મતે, રેફરન્સનો નિર્ણય કરતી વખતે લેબર કોર્ટ આ બાબત ધ્યાને લેવી જોઈતી હતી. આ અદાલત નોંધે છે કે સામાવાળા સાક્ષીના પાંજરામાં ઉપસ્થિત થયા હતા. તેમણે નિમણૂક પત્ર, ઓળખ કાર્ડ અને પગાર સ્લિપ રજૂ કરવામાં પોતાની અસમર્થતા દર્શાવી હતી. તેઓ દાવાના નિવેદનના સમર્થનમાં અન્ય કોઈ પુષ્ટિકર્તા દસ્તાવેજ રજૂ કરવામાં પણ અસમર્થ હતા. તેમના મતે, તેમને આ પૈકીનો કોઈપણ દસ્તાવેજ ક્યારેય આપવામાં આવ્યો ન હતો. તેમણે ઉલટતપાસમાં પણ સ્વીકાર્યું હતું કે આ પૈકીનો કોઈ દસ્તાવેજ આપવામાં આવ્યો ન હતો, અને તેથી, જરૂરિયાત મુજબ, સામાવાળા માટે રોજગારના ૨૪૦ દિવસ સાબિત કરવા વ્યવહાર ન હતા. તેથી અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે આ સાબિતીનો બોજ હાલના અરજદાર પર જશે કે જે લેબર કોર્ટ સમક્ષ સામાવાળા હતા.

૧૩. કેટલાક રેફરન્સોમાં, દસ્તાવેજી પુરાવા તરીકે, મસ્ટર રોલ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે પરંતુ, તે સતત મસ્ટર રોલ ન હતો, તેનો અધૂરો ભાગ અદાલતને

બતાવવામાં આવ્યો હતો. આ એક મહત્વપૂર્ણ દસ્તાવેજ હોવાથી, ચોક્કસ નિર્દેશ છતાં આવા મહત્વપૂર્ણ દસ્તાવેજો કેમ રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા તે અંગે અદાલત તદ્દન અસંતુષ્ટ અને નારાજ હતી. મસ્ટર રોલ અને અન્ય મહત્વપૂર્ણ દસ્તાવેજો પુરાવા રજૂ ન કરવા બદલ નિયોજક વિરુદ્ધ અને પુરાવાના બોજમાંથી મુક્ત થયા વિના કામદાર દ્વારા પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હોય અને નિયોજકને નોટિસ જારી કર્યા અને બોલાવ્યા પછી પણ તે દસ્તાવેજો પુરાવા રજૂ કરી શક્યા ન હોય તેવા પાસા પર આર.એમ. ચેલ્લટ્ટી (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં કાયદો સુસ્થાપિત છે.

૧૪ . ૨૦૧૮ (૩) જી.એલ.આર. ૨૩૨૬ માં રિપોર્ટ થયેલ ઝોનલ મેનેજર, સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા વિ. મોદી રાજેશકુમાર શાંતિલાલ ના કેસમાં આ અદાલતની ખંડપીઠે ૨૪૦ દિવસ સાથે સેવાની સાતત્યતાના સંતોષ પર વિચારણા કરવાની હતી અને અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:-

“ક. સંબંધિત પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોની રજૂઆતો ધ્યાને લીધા પછી, અમારી વિચારણા માટે નીચે મુજબના મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત થાય છે:

(એ) શું વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ આંક રપ ના પ્રમાણપત્ર પર આધાર રાખવામાં અને સામાવાળા કામદારે કલમ રપબી(૧) ની જરૂરિયાત સંતોષી છે અને તેથી છટાણીની તારીખ પહેલાંની સતત સેવા પૂર્ણ કરી છે અને તેથી સદર અધિનિયમની કલમ

રપ-એફ હેઠળ બિન-પાલન થયું હતું તેવું ઠરાવવામાં પોતાના
ઢષ્ટિકોણમાં સાચા હતા.

(બી) શું ઔદ્યોગિક ટ્રિબ્યુનલ અને પરિણામે એવોર્ડ બહાલ રાખતી વખતે
વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ, સામાવાળાએ રજૂ દિવસ પૂર્ણ કર્યા છે તેવું
ઠરાવવાના હેતુઓ માટે અપીલકર્તા-નિયોજક વિરુદ્ધ પ્રતિકૂળ અનુમાન દોરવામાં
સાચા હતા, કારણ કે નિયોજક આંક ૧૬ નીચે હુકમ કર્યા મુજબ વાઉચરો રજૂ
કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા. આપણા લાભાર્થી, અમે ઇન્ડસ્ટ્રિયલ ડિસ્પ્યુટ્સ
એક્ટ, ૧૯૪૭ ની કલમો રપબી અને રપએફ નીચે પુનઃ રજૂ કરીએ છીએ:

"કલમ રપ-બી. સતત સેવાની વ્યાખ્યા.- આ પ્રકરણના હેતુઓ
માટે -

(૧) કોઈ કામદાર કોઈ સમયગાળા માટે સતત સેવામાં છે તેમ
કહેવાશે જો તે, તે સમયગાળા માટે, અવિરત સેવામાં હોય, જેમાં
માંદગી અથવા માન્ય રજા અથવા અકસ્માત અથવા
ગેરકાયદેસર ન હોય તેવી હડતાળ, અથવા તાળાબંધી અથવા
કામદારના પોતાના કોઈ વાંક વિના કામ બંધ રહેવાના કારણે
વિશ્લેષિત થયેલી સેવાનો સમાવેશ થાય છે;

(૨) જ્યાં કોઈ કામદાર એક વર્ષ અથવા છ મહિનાના
સમયગાળા માટે ખંડ (૧) ના અર્થમાં સતત સેવામાં ન હોય,
ત્યાં તે નિયોજક હેઠળ નીચે મુજબના સમયગાળા માટે સતત

સેવામાં હોવાનું માનવામાં આવશે-

(એ) એક વર્ષના સમયગાળા માટે, જો કામદારે, જે તારીખના સંદર્ભમાં ગણતરી કરવાની હોય તે તારીખ પહેલાંના બાર કેલેન્ડર મહિનાના સમયગાળા દરમિયાન, નિયોજક હેઠળ વાસ્તવમાં નીચેનાથી ઓછા ન હોય તેટલા દિવસો કામ કર્યું હોય-

(૧) ખાણમાં જમીનની નીચે કામે રાખેલા કામદારના કિસ્સામાં એકસો નેવું દિવસ; અને

(૨) અન્ય કોઈપણ કિસ્સામાં બસો ચાલીસ દિવસ;

(બી) છ મહિનાના સમયગાળા માટે, જો કામદારે, જે તારીખના સંદર્ભમાં ગણતરી કરવાની હોય તે તારીખ પહેલાંના છ કેલેન્ડર મહિનાના સમયગાળા દરમિયાન, નિયોજક હેઠળ વાસ્તવમાં નીચેનાથી ઓછા ન હોય તેટલા દિવસો કામ કર્યું હોય-

(૧) ખાણમાં જમીનની નીચે કામે રાખેલા કામદારના કિસ્સામાં પંચાણું દિવસ; અને

(૨) અન્ય કોઈપણ કિસ્સામાં એકસો વીસ દિવસ.

સ્પષ્ટીકરણ :- ખંડ (૨) ના હેતુ માટે, કામદારે નિયોજક હેઠળ વાસ્તવમાં જેટલા દિવસો કામ કર્યું હોય તે દિવસોની સંખ્યામાં એવા દિવસોનો સમાવેશ થશે

કે જે દિવસો દરમિયાન-

(૧) ઇન્ડસ્ટ્રિયલ એમ્પ્લોયમેન્ટ (સ્ટેનિંગ ઓર્ડર્સ) એક્ટ,
૧૯૪૬ (૧૯૪૬ નો ૨૦) હેઠળ બનાવેલા સ્ટેનિંગ ઓર્ડર્સ
દ્વારા માન્ય રાખ્યા મુજબ અથવા કોઈ કરાર હેઠળ, અથવા સદર
અધિનિયમ હેઠળ અથવા ઔદ્યોગિક સંસ્થાને લાગુ પડતા
અન્ય કોઈપણ કાયદા હેઠળ તેની કામબંધી (લે-ઓફ) કરવામાં
આવી હોય;

(૨) તે અગાઉના વર્ષોમાં મેળવેલા પૂરા પગાર સાથે રજા પર રહ્યો હોય;

(૩) તે પોતાની રોજગારી દરમિયાન અને તેના કારણે થયેલા
અકસ્માતથી સર્જાયેલી કામચલાઉ અશક્તતાના કારણે
ગેરહાજર રહ્યો હોય; અને

(૪) સ્ત્રીના કિસ્સામાં, તે પ્રસૂતિ રજા પર રહી હોય; પરંતુ એવી
રીતે કે આવી પ્રસૂતિ રજાનો કુલ સમયગાળો બાર
અઠવાડિયાથી વધુ ન હોય.

કલમ ૨૫સી xxx xxx xxx કલમ ૨૫ડી xxx xxx xxx કલમ ૨૫ઈ xxx

xxx xxx

કલમ ૨૫એફ. કામદારોની છટણી માટેની પૂર્વશરતો.- કોઈપણ ઉદ્યોગમાં
કામે રાખવામાં આવેલ કોઈપણ કામદાર કે જે કોઈ નિયોજક હેઠળ એક વર્ષથી

ઓછી ન હોય તેવી સતત સેવામાં રહ્યો હોય, તે કામદારની તે નિયોજક દ્વારા ત્યાં સુધી છટકી કરવામાં આવશે નહીં જ્યાં સુધી-

(એ) કામદારને છટકીના કારણો દર્શાવતી એક મહિનાની લેખિત નોટિસ આપવામાં ન આવી હોય અને નોટિસની મુદત પૂરી ન થઈ હોય, અથવા કામદારને આવી નોટિસના બદલામાં નોટિસના સમયગાળાનું વેતન ચૂકવવામાં ન આવ્યું હોય,

(બી) કામદારને, છટકીના સમયે, પંદર દિવસના સરેરાશ વેતન [સતત સેવાના દરેક પૂર્ણ થયેલા વર્ષ માટે] અથવા છ મહિનાથી વધુના તેના કોઈપણ ભાગ જેટલું વળતર ચૂકવવામાં ન આવ્યું હોય; અને

(સી) નિયત કરાયેલી રીતે યોગ્ય સરકારને [અથવા સત્તાવાર ગેઝેટમાં જાહેરનામા દ્વારા યોગ્ય સરકાર દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે તેવા સત્તાધિકારીને] નોટિસ બજાવવામાં ન આવી હોય.]

"

૭ . મુદ્દા (એ) નો નિર્ણય કરતી વખતે, જે બાબત ધ્યાને લેવાની જરૂર છે તે એ છે કે સામાવાળા કામદારે દાવાના નિવેદનમાં ખાસ કરીને એવો કેસ રજૂ કર્યો હતો કે તેમણે ૦૩.૦૧.૧૯૮૯ થી ૩૧.૧૨.૧૯૯૫ સુધી કામ કર્યું હતું. ૦૧.૦૪.૧૯૯૪ થી ૩૧.૧૨.૧૯૯૫ સુધીના સમયગાળા માટે, તેમણે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે તેમણે ૨૪૦ દિવસથી વધુ કામ કર્યું હતું. તે

ઉપરાંત તેમનો ચોક્કસ કેસ એવો હતો કે તેઓ એક વર્ષથી વધુ સમય સુધી સેવાની સાતત્યતામાં રહ્યા હતા અને તેથી એક વર્ષથી ઓછા સમયગાળામાં કામકાજના ૨૪૦ દિવસની કાનૂની ધારણા લાગુ કરવાનું કોઈ કારણ નહોતું.

૭.૧ . જ્યારે કોઈ કામદાર કોઈ ઉદ્યોગમાં કામે રાખવામાં આવેલ હોય અને જે એક વર્ષથી ઓછી ન હોય તેવી સતત સેવામાં રહ્યો હોય, ત્યારે ઈન્ડસ્ટ્રિયલ ડિસ્પ્યુટ્સ એક્ટ, ૧૯૪૭ ની કલમ ૨૫-એફ નિયોજકને તે હેઠળની પ્રક્રિયાનું પાલન કરવાનું ફરજિયાત બનાવે છે. સદર અધિનિયમની કલમ ૨૫-બી હેઠળ "સતત સેવા" વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે. કલમ ૨૫-બી(૧) સૂચવે છે કે કોઈ કામદાર કોઈ સમયગાળા માટે સતત સેવામાં છે તેમ કહેવાશે જો તે તે સમયગાળા માટે અવિરત સેવામાં હોય, જેમાં માંદગી, માન્ય રજા વગેરેના કારણે વિશેષિત થઈ હોય તેવી સેવાનો સમાવેશ થાય છે. કલમ ૨૫-બી(૨) સૂચવે છે કે, જ્યારે તે એક વર્ષ માટે સતત સેવામાં ન હોય ત્યારે ૨૪૦ દિવસની કાનૂની ધારણા ધ્યાને લેવામાં આવે છે. શ્રી દેસાઈ એવી દલીલ કરે છે કે વિદ્વાન ન્યાયાધીશ કામકાજના દિવસોની સંખ્યા ૩૧૯ દર્શાવતા પ્રમાણપત્રને ધ્યાનમાં લઈ શક્યા ન હોત, કારણ કે "તે સમયગાળો છટાણી પહેલાંના ૧૨ મહિના અગાઉનો સમયગાળો ન હતો". અમારા મતે, શ્રી દેસાઈની આ રજૂઆત ગુણદોષ વિનાની છે. કલમ ૨૫-બી હેઠળ વ્યાખ્યાયિત સતત સેવા એ કામદાર અને નિયોજક વચ્ચેનો સંબંધ સમાપ્ત થતાં પહેલાં

કામદારે જેટલા સમયગાળા માટે કામ કર્યું હોય તે સમગ્ર સેવાકાળને સતત દર્શાવે છે. જો કોઈ ચોક્કસ સમયગાળા માટે નિયોજક કામ પૂરું પાડવાની સ્થિતિમાં ન હોય, તો કર્મચારીના વાંક વિના આવા કામની સમાપ્તિ એ સેવામાં વિશેષ ગણાશે નહીં અને કર્મચારી તે સમયગાળા માટે સેવામાં હોવાનું માનવામાં આવશે. અહીં સામાવાળા કામદારનો કેસ દાવાના નિવેદનમાં હકારાત્મક કથન દ્વારા એવો હતો કે તેમણે માત્ર ૦૧.૦૪.૧૯૯૪ થી ૩૧.૧૨.૧૯૯૫ સુધીની તેમની છટણી પહેલાં ૨૪૦ દિવસથી વધુ કામ કર્યું હતું એટલું જ નહીં, પરંતુ એપ્રિલ ૧૯૯૨ થી જૂન ૧૯૯૩ સુધી તેઓ પોતાના વાંક વિના કામ બંધ રહેવા સિવાય સેવામાં હતા, અને તેથી આ કેસ સદર અધિનિયમની કલમ ૨૫-બી(૧) ના દાયરામાં સંપૂર્ણપણે આવતો હતો. આંક ૧૮ હેઠળ તેવો હુકમ કરવામાં આવ્યો હોવા છતાં વાઉચરો રજૂ કરીને પોતાનો પુરાવાનો બોજ ઉઠાવવામાં નિયોજક નિષ્ફળ રહ્યો હોવાથી, હવે તે એવું કહી શકે નહીં કે સદર અધિનિયમની કલમ ૨૫-બી(૨) હેઠળ પરિકલ્પિત કર્મચારીએ ૨૪૦ દિવસના સમયગાળા માટે કામ કર્યું હોવાની કલ્પના લાગુ થશે. તેમ કરવામાં નિષ્ફળ રહેતાં, વિશેષોને નજરઅંદાજ કરવાની જરૂર છે અને વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે અવલોકન કર્યા મુજબ સામાવાળા કામદારને સદર અધિનિયમની કલમ ૨૫-બી(૧) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ વિશેષ વિના સતત સેવામાં હોવાનું ગણવાની જરૂર છે. એક મહત્વપૂર્ણ પાસું નોંધવું સુસંગત છે કે ૨૦૦૫ (૮) એસ.સી.સી. પાના નં. ૭૫૦ માં

રિપોર્ટ થયેલ સુરેન્દ્રનગર ડિસ્ટ્રિક્ટ પંચાયત વિ. ડાહ્યાભાઈ અમરસિંહ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કલમ રપબી(૧) ની ચર્ચા કરવામાં આવી હતી. આ નિર્ણયનો સંબંધિત પેરા ૮ નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવ્યો છે:

"૮. કલમ રપ-એફ ની જોગવાઈઓને આકર્ષવા માટે, જરૂરી શરતો પૈકીની એક શરત એ છે કે કામદાર કોઈપણ ઉદ્યોગમાં એક વર્ષથી ઓછા ન હોય તેવા સતત સમયગાળા માટે કામે રાખવામાં આવેલ હોવો જોઈએ. સદર અધિનિયમની કલમ રપબી પ્રકરણ ૫-એ - કામબંધી અને છટાણીના હેતુ માટે સતત સેવાને વ્યાખ્યાયિત કરે છે. આ કલમનો અર્થ એ છે કે જો કોઈ કામદારે સંસ્થામાં અવિરત સેવા આપી હોય, જેમાં માંદગી, માન્ય રજા, અકસ્માત, ગેરકાયદેસર ન હોય તેવી હડતાળ, તાળાબંધી અથવા કામ બંધ રહેવાના કારણે વિશ્લેષિત થયેલી સેવાનો સમાવેશ થાય છે કે જે કામદારના પોતાના કોઈ વાંકને કારણે ન હોય, તો તે સમયગાળા માટે તેને સતત સેવા ગણવામાં આવશે. આમ કામદાર કલમ રપ-બી હેઠળ માન્ય વિશ્લેષિત સેવા સાથે વાસ્તવમાં જેટલા દિવસો કામ કર્યું હોય તે દિવસોની સંખ્યા ધ્યાને લીધા વિના એક વર્ષ એટલે કે ૧૨ મહિના માટે સતત સેવામાં રહ્યો હોવાનું કહેવાશે. જોકે, કામદાર તે સમયગાળા દરમિયાન સેવામાં રહ્યો હોવો જોઈએ એટલે કે માત્ર તે તારીખે જ નહીં જ્યારે તેણે વાસ્તવમાં કામ કર્યું હોય

પરંતુ તે દિવસોમાં પણ જ્યારે તે પેટા-કલમ (૧) માં દર્શાવેલ સંજોગો હેઠળ કામ કરી શક્યો ન હોય. કામદાર સંબંધિત નિયોજકની રોજગારીમાં માત્ર તે દિવસોમાં જ નહીં જ્યારે તેણે વાસ્તવમાં કામ કર્યું હોય પરંતુ તે દિવસોમાં પણ હોવો જોઈએ કે જે દિવસોમાં તેણે કામ કર્યું નથી. કલમ રપબી ની પેટા-કલમ (૧) નો ભાવાર્થ એ છે કે ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ ગેરહાજરી માન્ય હોય તે સમયગાળા સિવાય કામદાર એક વર્ષના સતત, અવિરત સમયગાળા માટે નિયોજકની રોજગારીમાં હોવો જોઈએ. કલમ રપબી ની પેટા-કલમ (૨) એ એવી અસર માટેની કલ્પના દાખલ કરી છે કે જો કામદાર એક વર્ષ અથવા છ મહિનાના સમયગાળા માટે કલમ રપબી ના ખંડ (૧) ના અર્થમાં સતત સેવામાં ન હોય તો પણ જો તેણે પેટા-કલમ (૨) ના ખંડો (એ) અને (બી) માં નિર્દિષ્ટ દિવસો માટે વાસ્તવમાં કામ કર્યું હોય તો તે નિયોજક હેઠળ તે સમયગાળા માટે સતત સેવામાં હોવાનું માનવામાં આવશે. પેટા-કલમ (૨)(એ)(૧) ની કાનૂની ધારણા મુજબ, જો કામદાર ખાણમાં જમીનની નીચે ૧૮૦ દિવસ અથવા અન્ય કોઈપણ કિસ્સામાં ૨૪૦ દિવસ માટે કામે રાખવામાં આવેલ હોય તો તે એક વર્ષ માટે સતત સેવામાં હોવાનું માનવામાં આવશે. સદર કલમની જોગવાઈઓ એવી પૂર્વધારણા કરે છે કે જો કામદારે છટકીની તારીખના તુરંત

પહેલાં તેના નિયોજક સાથે ઓછામાં ઓછા ૨૪૦ દિવસ પૂરા
કર્યા હોય, તો કલમ ૨૫એફ નો લાભ મેળવવા માટે તેણે
નિયોજક સાથે એક વર્ષના સમયગાળા માટે સેવા આપી હોવાનું
માનવામાં આવશે."

૭.૨ . પ્રકરણ ૫-એ ના હેતુ માટે સતત સેવાનો શું અર્થ થાય છે તે કલમ
૨૫બી હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે. કલમ ૨૫એફ ના કિસ્સામાં
જરૂરી સમયગાળા માટે વ્યક્તિને સતત સેવામાં ગણવા માટેની
આવશ્યકતાઓ એ છે કે તે કાં તો અવિરત સેવામાં હોવો જોઈએ જેમાં
માંદગી અથવા માન્ય રજા વગેરેના કારણે વિશેષિત થઈ હોય તેવી સેવાનો
સમાવેશ થાય છે કે જે કામદારના વાંકને કારણે ન હોય અથવા કામદારના
કોઈ વાંક વિના કામ બંધ રહેવું. જો કોઈ કામદાર એક વર્ષથી વધુ સમયની
રોજગારીની સતત સેવા પૂર્ણ કરે છે જેવું કે હાલના કેસમાં સ્થાપિત થયું છે,
તો નિયોજક દ્વારા બોજ ઉઠાવવામાં નિષ્ફળ રહેવા પર પ્રતિકૂળ અનુમાન
દોરવાની જરૂર છે. આ હકીકતો સતત સેવાના સંદર્ભમાં બાર મહિનાના
કોઈપણ જૂથ સાથે છટાણીની તારીખના સંદર્ભમાં સ્પષ્ટપણે પ્રતિબિંબિત
થવી જોઈએ. હાલના કેસમાં સામાવાળા કામદારે ૨૫(બી) ની કસોટી પર
સતત સેવા સ્થાપિત કરી છે અને તેથી ૨૪૦ દિવસ પૂર્ણ કરવાની કાનૂની
ધારણા કામદારના નિયંત્રણ બહારના વિશેષો સહિત એક વર્ષ માટે સતત
સેવામાં હોવાની હકીકતને રદિયો આપશે નહીં.

૭.૩ . જ્યાં સુધી મુદ્દા (બી) નો સંબંધ છે, સુરેન્દ્રનગર (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં નિર્ણય પર આધાર રાખીને શ્રી દેસાઈની દલીલ કોઈ કામમાં આવશે નહીં. સામાવાળા કામદાર દ્વારા નિયોજક પાસેથી વાઉચરો રજૂ કરવા માટે આંક ૧૧ ની અરજી કરવામાં આવી હતી. આંક ૧૬ પર હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. નિયોજક આવા વાઉચરો રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા અને તેથી અન્યથા સાબિત કરવાનો બોજ ઉઠાવ્યો નહીં. અમારા મતે વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ તેમજ ઔદ્યોગિક ટ્રિબ્યુનલ, તેથી, બીજા આધાર પર પણ એવું ઠરાવવામાં સાચા હતા કે એકવાર નિયોજક બોજ ઉઠાવવામાં નિષ્ફળ રહીને કર્મચારીના કથનને નકારવામાં નિષ્ફળ ગયા પછી, ૨૪૦ દિવસ પૂર્ણ કરવાની કાનૂની ધારણાનો આશરો લેવાનો પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી. સંબંધિત રેકર્ડ રજૂ કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હોવા છતાં નિયોજક તે રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ રહેવા બદલ ઔદ્યોગિક ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા પ્રતિકૂળ અનુમાન યોગ્ય રીતે દોરવામાં આવ્યું હતું.”

૧૫ . પ્રસ્તુત કેસમાં પણ, અદાલતના નિર્ણય પરથી જોઈ શકાય છે તેમ, માત્ર સદર અધિનિયમની કલમ ૨૫(ઇ) હેઠળ જરૂરી મુજબ ૨૪૦ દિવસ પૂર્ણ કરવાનો જ મુદ્દો નથી, અદાલતે આઈ.ડી. એક્ટ ની કલમ ૨૫(જી) અને (એચ) ના ઉદ્દેશનનો ખાસ ઉલ્લેખ કર્યો છે. તે સુસ્થાપિત કાયદો છે કે એકવાર કલમ ૨૫(જી) અને (એચ) નું ઉદ્દેશન થાય, પછી ૨૪૦ દિવસ પૂર્ણ ન થવા તે મહત્વહીન બની જાય છે.

૧૬ . એ પણ નોંધવું જરૂરી છે કે આ અદાલત લેબર કોર્ટના નિર્ણય સામે અપીલ અદાલત તરીકે બેસતી નથી, કોઈ ગેરકાયદેસરતા ન જણાતાં અને દખલગીરી માટે કોઈ કારણ ન હોવાથી, એસ.એલ.પી. (સી) નં. ૧૨૪૯૨/૨૦૦૨ માં સૂર્ય દેવ રાય વિ. રામ ચંદર રાય અને અન્ય ના કેસમાં આપવામાં આવેલા સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયમાં ઠરાવ્યા મુજબ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળનો વ્યાપ મર્યાદિત રહેશે. સંબંધિત પેરાગ્રાફ અહીં નીચે પુનઃ રજૂ કરવો યોગ્ય રહેશે:-

“આવી બાબતો વારંવાર હાઈકોર્ટો સમક્ષ ઉપસ્થિત થાય છે. અમે પુનરાવર્તનના જોખમે પણ સંક્ષિપ્તમાં અમારા તારણોનો સારાંશ આપીએ છીએ અને તે નીચે મુજબ જણાવીએ છીએ:-

(૧) ૧૯૯૯ ના અધિનિયમ નં. ૪૬ દ્વારા તારીખ ૦૧.૦૭.૨૦૦૨ થી કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર ની કલમ ૧૧૫ માં કરવામાં આવેલ સુધારો બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રને કોઈપણ રીતે અસર કરી શકતો નથી અને અસર કરતો નથી.

(૨) હાઈકોર્ટની તાબાની અદાલતો દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા વચગાળાના હુકમો, કે જેની સામે સીપીસી એમેન્ડમેન્ટ એક્ટ નં. ૪૬/૧૯૯૯ દ્વારા રિવિઝનનો ઉપાય બાકાત રાખવામાં આવ્યો છે, તે તેમ છતાં હાઈકોર્ટના સરશિયોરારી અને

સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્રમાં પડકારવા માટે ખુલ્લા છે અને તેને આધીન રહેવાનું ચાલુ રાખે છે.

(૩) બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ સરશિયોરારી અધિકારક્ષેત્રની ગંભીર ભૂલોને સુધારવા માટે જારી કરવામાં આવે છે, એટલે કે, જ્યારે તાબાની અદાલતે નીચે મુજબનું કાર્ય કર્યું હોવાનું જણાય:

(૧) અધિકારક્ષેત્ર વિના – જ્યાં કોઈ અધિકારક્ષેત્ર અસ્તિત્વમાં ન હોય ત્યાં અધિકારક્ષેત્ર માની લઈને, અથવા

(૨) તેના અધિકારક્ષેત્ર કરતાં વધુ – અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદાઓ ઓળંગીને અથવા પાર કરીને, અથવા

(૩) કાયદા અથવા પ્રક્રિયાના નિયમોની ઘોર અવગણના કરીને કાર્ય કર્યું હોય અથવા જ્યાં કોઈ પ્રક્રિયા નિર્દિષ્ટ ન હોય ત્યાં કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન કરીને કાર્ય કર્યું હોય, અને તેના કારણે ન્યાયની નિષ્ફળતા સર્જાઈ હોય.

(૪) બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્ર તાબાની અદાલતોને તેમના અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદામાં રાખવા માટે વાપરવામાં આવે છે. જ્યારે તાબાની અદાલતે એવું અધિકારક્ષેત્ર માની લીધું હોય કે જે તેની પાસે

નથી અથવા જે અધિકારક્ષેત્ર તેની પાસે છે તેનો ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળ રહી હોય અથવા અધિકારક્ષેત્ર ઉપલબ્ધ હોવા છતાં અદાલત દ્વારા કાયદા દ્વારા માન્ય ન હોય તેવી રીતે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો હોય અને તેના કારણે ન્યાયની નિષ્ફળતા અથવા ગંભીર અન્યાય થયો હોય, ત્યારે હાઈકોર્ટ તેના સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા માટે આગળ આવી શકે છે.

(૫) ભલે તે સરશિયોરારીની રિટ હોય કે સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ હોય, જ્યાં સુધી નીચેની જરૂરિયાતો સંતોષાતી ન હોય ત્યાં સુધી હકીકત અથવા કાયદાની માત્ર ભૂલોને સુધારવા માટે તે પેકીનું કોઈ ઉપલબ્ધ નથી:

(૧) કાર્યવાહીના રેકર્ડ પર ભૂલ સ્પષ્ટ અને દેખીતી હોય જેમ કે જ્યારે તે કાયદાની જોગવાઈઓની સ્પષ્ટ અજ્ઞાનતા અથવા સંપૂર્ણ અવગણના પર આધારિત હોય, અને (૨) તેના કારણે ગંભીર અન્યાય અથવા ન્યાયની ઘોર નિષ્ફળતા સર્જાઈ હોય.

(૬) પ્રત્યક્ષ ભૂલ એ એવી ભૂલ છે કે જે સ્વયં-સ્પષ્ટ હોય, એટલે કે, જે કોઈપણ લાંબી કે જટિલ દલીલ અથવા તર્કની લાંબી પ્રક્રિયામાં સામેલ થયા વિના સમજી શકાય અથવા દર્શાવી શકાય. જ્યાં બે અનુમાનો વ્યાજબી રીતે શક્ય હોય અને

તાબાની અદાલતે એક અભિપ્રાય લેવાનું પસંદ કર્યું હોય, ત્યારે તે ભૂલને ઘોર અથવા પ્રત્યક્ષ કહી શકાય નહીં.

(૭) સરશિયોરારીની રિટ જારી કરવાની સત્તા અને સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ સંયમપૂર્વક અને માત્ર એવા યોગ્ય કેસોમાં જ કરવાનો રહે છે જ્યાં હાઈકોર્ટનો ન્યાયિક અંતરાત્મા ન્યાયની ઘોર નિષ્ફળતા અથવા ગંભીર અન્યાય ન થાય તે માટે કાર્ય કરવાનો આદેશ આપે. જ્યારે તાબાની અદાલતમાં કોઈપણ દાવો અથવા કાર્યવાહી પેન્ડિંગ હોય તે દરમિયાન ઉપરોક્ત બે અધિકારક્ષેત્રો પૈકીના કોઈપણ અધિકારક્ષેત્રનો આશરો લેવામાં આવે અને ભૂલ સુધારાની માંગ કરતી હોવા છતાં તેની સામે દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ અથવા રિવિઝનમાં કાર્યવાહીના અંતે સુધારવા માટે સક્ષમ હોય અને હાઈકોર્ટના સરશિયોરારી અથવા સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્રનો આશરો લેતી અરજી દાખલ કરવાથી દાવા અથવા કાર્યવાહીના સરળ પ્રવાહ અને/અથવા વહેલા નિકાલમાં અવરોધ ઊભો થતો હોય, ત્યારે કાળજી, સાવચેતી અને સાવધાની રાખવાની જરૂર છે. હાઈકોર્ટ ત્યાં હસ્તક્ષેપ કરવાનું વલણ ધરાવી શકે છે જ્યાં ભૂલ એવી હોય કે જેને જો તે જ ક્ષણે સુધારવામાં ન આવે, તો તે પછીના તબક્કે સુધારવા માટે અસમર્થ બની શકે છે અને હસ્તક્ષેપ કરવાનો ઇનકાર ન્યાયની મજાકમાં પરિણમશે અથવા

જ્યાં આવો ઇનકાર પોતે જ વિવાદને લંબાવવામાં પરિણમશે.

(૮) સરશિયોરારી અથવા સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં હાઈકોર્ટ પોતાને અપીલ અદાલતમાં પરિવર્તિત કરશે નહીં અને પુરાવાની પુનઃ કદરદાની કે મૂલ્યાંકનમાં સામેલ થશે નહીં અથવા અનુમાનો દોરવામાં ભૂલો સુધારશે નહીં અથવા માત્ર ઔપચારિક કે તકનીકી સ્વરૂપની ભૂલો સુધારશે નહીં.

(૯) વ્યવહારમાં, સરશિયોરારીની રિટ જારી કરવા માટે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાના પરિમાણો અને સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગની માંગ કરતા પરિમાણો લગભગ સમાન છે અને ભારતમાં હાઈકોર્ટો દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા અધિકારક્ષેત્રની વ્યાપકતાએ અંગ્રેજી અદાલતોથી વિપરીત બંને અધિકારક્ષેત્રો વચ્ચેનો તફાવત લગભગ ભૂંસી નાખ્યો છે. સરશિયોરારીની રિટ જારી કરવાના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે હાઈકોર્ટ તાબાની અદાલતોના કૃત્ય, હુકમ અથવા કાર્યવાહીને અમાન્ય ઠેરવી શકે છે અથવા રદ કરી શકે છે પરંતુ તેના સ્થાને પોતાનો નિર્ણય મૂકી શકતી નથી. સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં હાઈકોર્ટ તાબાની અદાલતને તે પછીથી અથવા નવેસરથી કેવી રીતે કાર્ય કરશે અથવા આગળ

વધશે તે અંગે માર્ગદર્શન આપવા માટે માત્ર યોગ્ય નિર્દેશો જ આપી શકે તેમ નથી, હાઈકોર્ટ યોગ્ય કેસોમાં તાબાની અદાલતના હુકમનું સ્થાન લેતો અથવા તેના સ્થાને મુકાતો હુકમ જાતે પણ પસાર કરી શકે છે જેવો હુકમ અદાલતે કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં કરવો જોઈતો હતો. જોકે અમે વ્યાપક સિદ્ધાંતો અને કાર્યકારી નિયમો નિર્ધારિત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે, તેમ છતાં હકીકત એ રહે છે કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અથવા ૨૨૭ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ માટેના પરિમાણોને કોઈ જડ ફોર્મ્યુલા અથવા કઠોર નિયમોમાં બાંધી શકાય નહીં. ઘણીવાર હાઈકોર્ટ દ્વિધાનો સામનો કરતી હોય છે. જો તે પેવિંગ કાર્યવાહીમાં દખલ કરે છે તો કાર્યવાહી સમાપ્ત કરવામાં વિલંબ થવો અનિવાર્ય છે. જો તે દખલ કરતી નથી, તો તે ફાણની ભૂલ સુધારામાંથી મુક્તિ મેળવી શકે છે. આપેલ કેસની હકીકતો અને સંજોગો હાઈકોર્ટ માટે સ્વ-સંયમ રાખવાનું અને દખલ ન કરવાનું વધુ યોગ્ય બનાવી શકે છે કારણ કે અધિકારક્ષેત્રની ભૂલ થઈ હોવા છતાં તે પછીના તબક્કે ધ્યાનમાં લેવા અને સુધારવા માટે સક્ષમ છે અને થયેલું નુકસાન, જો કોઈ હોય તો, તે સુધારી શકાશે અને કાર્યવાહીના અંતે દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ અથવા રિવિઝનમાં અધિકારો અને સમન્યાયનું સમાયોજન કરવામાં આવશે. પરંતુ

એવા કિસ્સાઓ પણ હોઈ શકે છે કે જ્યાં 'સમયસરનું એક પગલું પછીની મોટી મુશ્કેલી ટાળે છે'. અંતે, અમે એવું કહીને સારાંશ આપી શકીએ છીએ કે સત્તા અસ્તિત્વમાં છે પરંતુ તેનો ઉપયોગ વિવેકાધીન છે જે સંપૂર્ણપણે ન્યાયિક અનુભવ અને ન્યાયાધીશના વ્યવહારુ શાણપણ દ્વારા સમૃદ્ધ ન્યાયિક અંતરાત્માના આદેશો દ્વારા સંચાલિત થશે.”

૧૭. તેથી, તમામ સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશનો નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

૧૮. એ નોંધવું જરૂરી છે કે સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૭૬૫/૨૦૧૯ પણ આ જ જૂથનો એક ભાગ છે, જે પ્રવેશના તબક્કે છે, તે પણ શરૂઆતથી જ નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

૧૦. જ્યાં સુધી કર્મચારીઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીઓનો સંબંધ છે, સ્વીકાર્યપણે, રેકૉર્ડ્સ પેલિંગ રહેવા દરમિયાન, અરજદારો વ્યવસ્થાપનની વચે પહોંચી ગયા છે અને તેથી, અદાલતે સેવાની સાતત્યતા અને પાછલા પગાર સાથે પુનઃસ્થાપના આપવાના બદલે, એકસાથે ઉચ્ચક વળતર આપ્યું છે. અગાઉથી જ સેવામાં હતા તેવા અન્ય કર્મચારીઓના કિસ્સામાં આપવામાં આવેલી રાહત સાથે સરખામણી કરતાં, આ બાબત અરજદારના હિત વિરુદ્ધ પરિણામતી હોવાથી, અદાલત ઉચ્ચક વળતરના હુકમને કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવાની વિનંતી સ્વીકારે છે અને તેના બદલે સેવાની

સાતત્યતા સાથે વચનિવૃત્તિની તારીખ સુધી પુનઃસ્થાપના મંજૂર કરે છે.

૧૧. જે કર્મચારીઓ વચનિવૃત્તિની વચે પહોંચી ગયા છે તેમને સાતત્યતા આપવાની સાથે કર્મચારીઓ દ્વારા ૧૦% પાછલો પગાર જતો કરવામાં આવ્યો છે, તેઓને આ હુકમની નકલ મળ્યાની તારીખથી બાર અઠવાડિયાથી વધુ નહીં તેટલા સમયમાં સુધારેલા એવોર્ડના આધારે પરિણામરૂપે નિવૃત્તિ લાભો ચૂકવવામાં આવશે. પરિણામે, સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૪૫૨૮/૨૦૧૮ નામંજૂર કરવામાં આવે છે અને તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે."

૭. સદર અરજી સેવાની સાતત્યતા સાથે વચનિવૃત્તિની તારીખ સુધી પુનઃસ્થાપના આપવાના બદલે, વચનિવૃત્તિની વચે પહોંચેલા તમામ સંબંધિત કામદારોના કેસને નિવૃત્તિ લાભો માટે ધ્યાને લેવાના સામાવાળાને નિર્દેશ સાથે મંજૂર કરવામાં આવી હતી. તે વિવાદમાં નથી કે જવાનભાઈ માલાભાઈ પગીના કિસ્સામાં, સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૨૨૦૫/૨૦૨૩ કે જે ભાદર કેનાલ સબ ડિવિઝન, લુણાવાડા એટલે કે આ જ સામાવાળાનું છે, તેમાં સમાન સ્થિતિ ધરાવતા કર્મચારીના કિસ્સામાં, આ અદાલતે કર્મચારીની અરજી મંજૂર કરીને વળતરના એવોર્ડમાં ફેરફાર કર્યો હતો અને તેમની સેવાને નિવૃત્તિની તારીખ સુધી સતત ગણવા તથા તમામ નિવૃત્તિ લાભો ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો જે એલપીએ નં. ૮૫૫/૨૦૨૫ માં બહાલ રાખવામાં આવ્યો છે.

૮ . સમાન સ્થિતિ ધરાવતા કામદારે હાલની અરજી દાખલ કરી છે અને તેથી,

દાલની અરજીની હકીકતોમાં પણ તેવો જ હુકમ પસાર કરવો જરૂરી છે.

૯. આ તબક્કે, આ અદાલતની સમકક્ષ પીઠ દ્વારા તારીખ ૨૪.૬.૨૦૨૨ ના રોજના ચુકાદા દ્વારા સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૪૧૬૮/૨૦૨૨ અને સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૪૧૮૮/૨૦૨૨ માં કરવામાં આવેલા આવા જ અવલોકનને ધ્યાને લેવું યોગ્ય છે જે નીચે મુજબ વંચાય છે:-

“૧૦. તે અનુસાર, છત્રસિંહ મારુતિસિંહ બારીયા વિ. નાયબ કાર્યપાલક ઇજનેર અને અન્ય ના ચુકાદામાં આ અદાલતે ઠરાવ્યા મુજબ, અરજીઓ મંજૂર કરવામાં આવે છે. સંજોગો અનુસાર, લેબર કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત એવોર્ડ વળતર મંજૂર કરવાની હદ સુધી ભૂલભરેલો છે. સામાવાળાઓને કામદારોને સેવાની સાતત્યતા સાથે નોકરીમાં પુનઃસ્થાપિત કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે. જોકે, એવી સ્પષ્ટતા કરવામાં આવે છે કે તેઓ કોઈપણ પાછલા પગાર માટે હકદાર રહેશે નહીં કારણ કે તેમણે પોતાના દાવાઓ જતાં કર્યા છે. તેમની પુનઃસ્થાપના પછી, અરજદારો - કામદારો માટે તારીખ ૧૭.૧૦.૧૯૮૮ ના સરકારી ઠરાવના લાભોનો દાવો કરતી રજૂઆત કરવાનું ખુલ્લું રહેશે. અરજદાર કામદારોને પુનઃસ્થાપિત કરતો હુકમ આ હુકમની નકલ મળ્યાની તારીખથી ત્રણ મહિનાના સમયગાળામાં પસાર કરવામાં

આવશે. વળતરની રકમ, જો કામદારોને અગાઉથી ચૂકવી
દેવામાં આવી હોય, તો તેમનો પગાર નક્કી કરતી વખતે તેને
સરભર કરવામાં આવશે.

૧૧. જ્યાં સુધી સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૪૧૮૯/૨૦૨૨ ના
અરજદારનો સંબંધ છે, તેઓ વચનિવૃત્તિની વચે પહોંચી ગયા છે. અદાલત
એકસાથે ઉચ્ચક વળતરના હુકમને કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવાની વિનંતી
સ્વીકારે છે અને તેના બદલે સેવાની સાતત્યતા સાથે વચનિવૃત્તિની તારીખ સુધી
પુનઃસ્થાપના મંજૂર કરે છે. વચનિવૃત્તિની વચે પહોંચેલા કર્મચારીને સાતત્યતા
આપવાની સાથે તેમના દ્વારા પાછલો પગાર જતો કરવામાં આવ્યો છે. તેઓને આ
હુકમની નકલ મળ્યાની તારીખથી બાર અઠવાડિયાથી વધુ નહીં તેટલા સમયમાં
સુધારેલા એવોર્ડના આધારે પરિણામરૂપે નિવૃત્તિ લાભો ચૂકવવામાં આવશે.”

૧૦ . અહીં એ પણ નોંધવું જરૂરી છે કે નામદાર ડિવિઝન બેન્ચે લેટર્સ પેટન્ટ
અપીલ નં. ૩૮૯/૨૦૨૪ માં વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા પસાર
કરવામાં આવેલા હુકમને બહાલ રાખ્યો છે અને અવલોકન કર્યું છે કે:-

“૧૦. લેબર કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા એવોર્ડનું
અવલોકન કરતાં, અમને જણાય છે કે લેબર કોર્ટે નિયોજકને એ
બાબતે સંતોષ મેળવવા માટે મસ્ટર-રોલ રજૂ કરવાનો નિર્દેશ
આપ્યો હતો કે કામદારે કયા વર્ષથી ૨૪૦ દિવસ પૂરા કર્યા છે.
ઉપરોક્ત નિર્દેશ છતાં, સામાવાળા-કામદારના નિયોજકે તે રજૂ

કર્ચો ન હતો. કામદાર દ્વારા એવો દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે તેઓ ૧૯૯૪ થી ૧૯૯૭ સુધી કામે રાખવામાં આવ્યા હતા, જોકે, તેમની સેવાઓ ૦૩.૧૦.૧૯૯૭ થી સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી. વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે આર.એમ. ચેલાટ્ટી (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યા બાદ ઠરાવ્યું છે કે છટણી સદર અધિનિયમની કલમ ૨૫એફ ની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનમાં નહોતી, લેબર કોર્ટ દ્વારા નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હોવા છતાં નિયોજક દ્વારા કોઈ મસ્ટર રોલ રજૂ કરવામાં આવ્યો ન હતો.

૧૧ . વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમમાં, ખાસ કરીને પેરાગ્રાફ નં. ૬ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:-

“૬. ઉપર ઉલ્લેખ કર્યા મુજબ સામાવાળાએ વર્ષ ૧૯૯૪ થી ૧૯૯૭ દરમિયાન જેટલા દિવસો કામ કર્યું હતું તે દર્શાવવા ઉપરાંત, લેબર કોર્ટના એવોર્ડનું અવલોકન દર્શાવે છે કે હાલના રેફરન્સ સાથે સંયુક્ત રીતે સાંભળવામાં આવેલા રેફરન્સો પૈકીના એકમાં, નિશાની ૨૦/૧ પર, નિયોજકને લેબર કોર્ટને એ બાબતે સંતોષ કરાવવા માટે મસ્ટર રોલ રજૂ કરવા જણાવવામાં આવ્યું હતું કે શું સેવાના દરેક વર્ષમાં કામદારે ૨૪૦ દિવસ પૂરા કર્યા હતા. નિશાની ૧૭/૧ પર, નિયોજકના સાક્ષી રવિન્દ્રન

કરુણાકરણ નાયરની જુબાની પણ ધ્યાને લેવામાં આવી હતી. ૨૦૦૬ એસ.સી.સી. (એલ એન્ડ એસ) ૧ માં રિપોર્ટ થયેલ આર.એમ. ચેલાટ્ટી વિ. આસિ. એક્ટિવિટી એન્જિનિયર ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયને ધ્યાનમાં રાખીને લેબર કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે નિયોજક રેકર્ડ પર મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવા રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ રહેવાના સંજોગોમાં પ્રતિકૂળ અનુમાન દોરવાનું રહે છે. અન્યથા પણ, આ અદાલતને સમાન પ્રકારના એવોર્ડો સાથે કામ કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો હતો જ્યાં લેબર કોર્ટે પુનઃસ્થાપના આપવાનું ટાળ્યું હતું અને વળતર મંજૂર કર્યું હતું. ૧૦% પાછલા વેતન સાથે પુનઃસ્થાપનાના એવોર્ડને પડકારતી રાજ્ય દ્વારા અને જેમને અગાઉથી વળતર મંજૂર કરવામાં આવ્યું છે તેવા કેટલાક કામદારોની અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી. તારીખ ૨૦.૦૧.૨૦૨૦ ના મૌખિક હુકમમાં, અદાલતે પુનઃસ્થાપનાના હુકમો બહાલ રાખ્યા હતા, જોકે, ૧૦% પાછલું વેતન મંજૂર કરતો હુકમ રદ કર્યો હતો. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, પાછલા વેતન વિના પુનઃસ્થાપનાનો એવોર્ડ એ લેબર કોર્ટનો એવોર્ડ હતો કે જેમાં સ્પષ્ટપણે ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો.”

૧૨ . અમે વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા તારણો સાથે સંપૂર્ણપણે સહમત છીએ. અમે એ પણ જોયું છે કે જે ખાતામાં સામાવાળા-

કામદાર કામ કરી રહ્યા હતા તે ક્યારેય બંધ થયો ન હતો અને અન્ય કર્મચારીઓ પણ હતા, જેઓ હાલના કામદાર સાથે કામ કરી રહ્યા હતા. એ બાબત પણ વિવાદમાં નથી કે અપીલકર્તા દ્વારા લેબર કોર્ટ સમક્ષ કોઈ પરિષ્ક્રિતા યાદી રજૂ કરવામાં આવી નથી, અને તેથી, લેબર કોર્ટે છટાણીને આઈ.ડી. એક્ટ ની કલમ ૨૫જી અને એચ ના ઉલ્લંઘનમાં ઠરાવવામાં યોગ્યતા દાખવી છે.”

૧૧ . આ અદાલતની નામદાર ડિવિઝન બેન્ચે રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નામંજૂર કરી છે અને વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમને બહાલ રાખ્યો છે તથા પેરાગ્રાફ નં. ૧૩ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:-

“૧૩. આમ અમને વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા ચુકાદા અને હુકમમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે કોઈ કારણ જણાતું નથી. તેથી, હાલની અપીલ નિષ્ફળ જાય છે. તે આથી તે મુજબ નામંજૂર કરવામાં આવે છે.”

૧૨ . તેથી, આ અદાલતની બે અલગ અલગ સમક્ષ પીઠો દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમો હવે નામદાર ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા બહાલ રાખવામાં આવ્યા છે અને તેથી, આ અદાલતની બે અલગ અલગ સમક્ષ પીઠો દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા અને આ અદાલતની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા બહાલ રાખવામાં આવેલા હુકમને ધ્યાને લેતાં આ અદાલત પાસે સમાન હુકમ

પસાર કરવા સિવાય અન્ય કોઈ વિકલ્પ નથી.

૧૩ . અહીં એ નોંધવું જરૂરી છે કે એકવાર આ અદાલતની સમકક્ષ પીઠે રજૂઆતો ધ્યાને લીધી હોય અને હુકમ પસાર કર્યો હોય જેને નામદાર ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા બહાલ રાખવામાં આવ્યો હોય, ત્યારે ન્યાયિક શિસ્ત અને ઔચિત્યને ધ્યાને લેતાં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા વખતોવખત અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે તે મુજબ સમાન સરખી હકીકતોમાં જો એક સમકક્ષ પીઠે કોઈ અભિપ્રાય લીધો હોય તો બીજી સમકક્ષ પીઠે તેને અનુસરવાનો રહે છે, તે મુજબ સમાન હુકમ પસાર કરવા સિવાય આ અદાલત પાસે અન્ય કોઈ વિકલ્પ નથી.

૧૪ . એ પણ ધ્યાનમાં લેવું યોગ્ય છે કે લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૬૨૨/૨૦૨૪ વાળા લેટર્સ પેટન્ટ અપીલના અન્ય જૂથમાં, અદાલતે તે જ તર્જ પર સમાન સ્થિતિ ધરાવતા કામદારના કિસ્સામાં વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશના હુકમને બહાલ રાખ્યો છે, જ્યાં લેબર કોર્ટે પુનઃસ્થાપનાના બદલે એકસાથે ઉચ્ચક વળતર મંજૂર કર્યું હતું અને તેમાં આ અદાલતની સમકક્ષ પીઠ દ્વારા હસ્તક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો, જેને લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૬૨૨/૨૦૨૪ માં આ અદાલતની નામદાર ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા બહાલ રાખવામાં આવ્યો છે. સંબંધિત પેરાગ્રાફ નં. ૩ નીચે મુજબ વંચાય છે:-

“૩. ડિવિઝન બેન્ચે લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૧૯૦/૨૦૨૪ માં

તારીખ ૧૯.૦૩.૨૦૨૪ ના રોજના હુકમ દ્વારા પેરાગ્રાફ ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯ અને ૧૦ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

“૪. વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા વધુમાં એ નોંધવામાં આવ્યું છે કે નિયોજક દ્વારા જે એકમાત્ર દસ્તાવેજો રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા, તે જાન્યુઆરી ૨૦૦૭ થી ડિસેમ્બર ૨૦૦૯ ના સમયગાળા માટેના હતા. રાજ્ય વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે વિવાદ ઉપસ્થિત કરવામાં ૨ વર્ષના વિલંબના કારણે, જ્યારે કેનાલ પરનું કામ આઉટસોર્સ કરવામાં આવ્યું હતું, ત્યારે પુનઃસ્થાપના શક્ય નહોતી, તે પણ અરજદારની કબૂલાત મુજબ તેમની સેવાઓ સમાપ્ત થયાની તારીખથી ૨૦ વર્ષ વીતી ગયા પછી.

૫ . વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા આપવામાં આવેલા આ તારણોને રાજ્ય-અપીલકર્તા તરફથી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન મદદનીશ સરકારી વકીલ સુશ્રી હેતલ પટેલ દ્વારા અમારી સમક્ષ મૂકવામાં આવેલા લેખિત જવાબમાંના કથનો સાથે પડકારવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. એવી રજૂઆત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે કે અરજદાર એક પ્રોજેક્ટમાં કામે રાખવામાં આવ્યા હતા જે સમાપ્ત થઈ ગયો છે અને તેઓને ભાદર કેનાલ સબ-ડિવિઝન દ્વારા ક્યારેય કામે રાખવામાં આવ્યા નહોતા.

૬ . લેખિત જવાબમાં કરવામાં આવેલું આ નિવેદન એ સાદા કારણસર

ખોટું જણાય છે કે લેબર કોર્ટના કહેવા પર, નિયોજકે માત્ર છેલ્લા ત્રણ વર્ષના એટલે કે જાન્યુઆરી ૨૦૦૭ થી ડિસેમ્બર ૨૦૦૮ ના સમયગાળાના હાજરી પત્રકો રજૂ કર્યા હતા. અપીલકર્તા-નિયોજકનો એવો કેસ નહોતો કે અરજદારને ખાતામાં ક્યારેય કામે રાખવામાં આવ્યા નહોતા. લેખિત જવાબમાંની દલીલો મુજબ સામાવાળા દ્વારા અરજદારને જે પ્રોજેક્ટમાં કથિત રીતે કામે રાખવામાં આવ્યા હતા તે પ્રોજેક્ટમાં પણ તેમના કામકાજના સમયગાળાને સ્થાપિત કરતો સંપૂર્ણ રેકર્ડ નિયોજક દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યો ન હતો.

૭ . સર્વોત્તમ પુરાવો અપીલકર્તા નિયોજકના કબજામાં હતો અને અરજદારના કામકાજનો વાસ્તવિક સમયગાળો સ્થાપિત કરવા માટે હાજરી પત્રક સહિતનો સમગ્ર રેકર્ડ રજૂ ન કરવા બદલ, લેબર કોર્ટ દ્વારા પ્રતિકૂળ અનુમાન દોરવાની જરૂર હતી.

૮ . એ બાબત સ્વીકૃત હકીકત છે કે ત્રણ વર્ષના હાજરી પત્રક સિવાય, અપીલકર્તા ખાતા દ્વારા લેબર કોર્ટ સમક્ષ કોઈ મૌખિક કે દસ્તાવેજી પુરાવા મૂકવામાં આવ્યા નહોતા અને લેબર કોર્ટ દ્વારા જારી કરાયેલા ચોક્કસ નિર્દેશો છતાં સર્વોત્તમ પુરાવો છુપાવવામાં આવ્યો હતો.

૯ . તેથી, અમારો એવો મત છે કે વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા આપવામાં આવેલ એ તારણ કે પુનઃસ્થાપનાના બદલે વળતર એ અરજદાર માટે ગુકસાનકારક રહેશે, કે જેમણે ૨૦ વર્ષથી વધુ સમયગાળા

માટે કામ કર્યું છે અને જેમને નિયોજકના કહેવાથી ગેરકાયદેસર રીતે કામ કરતા અટકાવવામાં આવ્યા છે. હાલના સામાવાળા ખાતું / અપીલકર્તા અરજદારના કામકાજનો સમયગાળો સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હોવાથી, કે જેઓ કામદાર દ્વારા સ્પષ્ટપણે જણાવ્યા મુજબ ૧૯૮૩ થી જુલાઈ ૨૦૧૧ સુધી ખાતામાં સ્વીકાર્યપણે કામે રાખવામાં આવ્યા હતા, અમારો એવો સુવિચારિત મત છે કે ઇન્ડસ્ટ્રિયલ ડિસ્પ્યુટ્સ એક્ટ ની કલમ ૨૫-એફ, જી અને એચ ના ઉલ્લંઘન બદલ, વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા નિર્દેશ આપ્યા મુજબ પુનઃસ્થાપના થવી જોઈતી હતી.

૧૦ . ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાને લેતાં, હસ્તક્ષેપ માટે કોઈ કેસ બનતો નથી. તેથી, વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમને બહાલ રાખીને અપીલ નામંજૂર કરવામાં આવે છે. પેલિંગ સિવિલ એપ્લિકેશનનો પણ તે મુજબ નિકાલ કરવામાં આવે છે.”

૧૫. પ્રસ્તુત કેસમાં લેબર કોર્ટ રેકર્ડ પરના પુરાવાને યોગ્ય રીતે ધ્યાને લીધો છે અને ૨૦૦૬ એસ.સી.સી. (એલ એન્ડ એસ) પાના નં. ૧ માં આર.એમ. ચેલાટ્ટી ના કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખીને ઠરાવ્યું હતું કે કર્મચારીએ આઈ.ડી. એક્ટ ની કલમ ૨૫બી મુજબ સતત સેવા આપી છે. લેબર કોર્ટ, ગોધરાએ રેફરન્સ (ટી) નં. ૧૪૮/૨૦૧૩ માં સમાન શબ્દો ધરાવતો એવોર્ડ પસાર કર્યો હતો અને માત્ર વળતર મંજૂર કરવામાં આવ્યું હોવાથી, સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૦૫/૨૦૨૩ માં તેમાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો

અને લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૮૫૫/૨૦૨૫ માં બહાલ રાખવામાં આવ્યો હતો. આમ પ્રસ્તુત કેસમાં ૧૯૭૯ થી ૧૯૯૭ સુધીની ૧૮ વર્ષની સેવા જોતાં, લેબર કોર્ટે વળતર મંજૂર કરવામાં ભૂલ કરી હતી.

૧૬. ઉપરોક્ત અવલોકનોને ધ્યાને લેતાં અને સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૨૨૩૬૨/૨૦૧૯ તથા ૪૧૮૯/૨૦૨૨ સાથેની ૪૧૬૮/૨૦૨૨ માં આ અદાલતની બે અલગ અલગ સમકક્ષ પીઠો દ્વારા કરવામાં આવેલા અને લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૩૮૯/૨૦૨૪ માં આ અદાલતની નામદાર ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા બહાલ રાખવામાં આવેલા અવલોકનોને ધ્યાનમાં રાખતાં, હાલની અરજી આથી મંજૂર કરવામાં આવે છે. રેકૉર્ડ્સ (ટી) નં. ૩૩૮/૧૯૯૯ માં લેબર કોર્ટ, ગોધરા દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૧૮.૦૫.૨૦૧૮ નો વાદગ્રસ્ત એવોર્ડ આથી સુધારવામાં આવે છે અને સામાવાળાને તે જ તર્જ પર અરજદારની સેવાને સતત ગણવા તથા અરજદાર વ્યવસ્થાપનની વચે પહોંચ્યા ત્યાં સુધી તેમને સેવામાં રહેલા કામદાર તરીકે ગણવા અને આ અદાલતની બે સમકક્ષ પીઠો દ્વારા નિર્દેશ આપ્યા મુજબ અને નામદાર ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા બહાલ રાખ્યા મુજબના તમામ નિવૃત્તિ પરિણામી લાભો ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

૧૭. સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૨૨૩૬૨/૨૦૧૯ તથા ૪૧૮૯/૨૦૨૨ સાથેની ૪૧૬૮/૨૦૨૨ માં આ અદાલતની બે અલગ અલગ સમકક્ષ પીઠો દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલા અને લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૩૮૯/૨૦૨૪ માં આ અદાલતની નામદાર ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા બહાલ રાખવામાં આવેલા તમામ

પરિણામી દાદ અને નિવૃત્તિ લાભો, આ હુકમની રિટની નકલ મળ્યાની તારીખથી ત્રણ મહિનાના સમયગાળામાં હાલના અરજદાર કામદારને ચૂકવવામાં આવશે.

૧૮ . તે અનુસાર હાલની અરજીનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત હદ સુધી રૂલ સંપૂર્ણ કરવામાં આવે છે. ડાયરેક્ટ સર્વિસની પરવાનગી આપવામાં આવે છે.

(હેમંત એમ. પ્રચ્છક, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====